

Eiropas Savienības
Padome

Briselē, 2014. gada 20. novembrī
(OR. en)

15581/1/14
REV 1

GENVAL 70
COPEN 286
DROIPEN 134
EUROJUST 198
ENFOPOL 362
JAI 878
COHOM 156
RELEX 932

PAVADVĒSTULE

Sūtītājs:	Padomes Ģenerālsekretariāts
Saņēmējs:	delegācijas
Temats:	ES Genocīda apkarošanas tīkla stratēģija, lai apkarotu nesodāmību par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs

Pielikumā pievienota "ES Genocīda apkarošanas tīkla stratēģija, lai apkarotu nesodāmību par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs".

Ar šo stratēģiju iepazīstinās Genocīda apkarošanas tīkla sekretariāta vadītājs Vispārējo jautājumu, tostarp izvērtējuma, darba grupas sanāksmē 2014. gada 21. novembrī.

**ES Genocīda apkarošanas tīkla stratēģija, lai
apkarotu nesodāmību par genocīdu, noziegumiem
pret cilvēci un kara noziegumiem Eiropas Savienībā
un tās dalībvalstīs**

Hāga, 2014. gada oktobris

SATURS

KOPSAVILKUMS.....	4
IETEIKUMI ĪSUMĀ	7
1.1 Nozīmīgākie starptautiskie noziegumi kā izaicinājums ES un tās dalībvalstīm.....	9
1.1.1 Saikne starp nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un dalībvalstīm.....	9
1.1.2 Kurš ir atbildīgs par minēto noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu saistībā ar tiem?.....	12
1.2 Valstu pienākums veikt izmeklēšanu un kriminālvajāšanu saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem.....	13
1.2.1 Nozīmīgāko starptautisko noziegumu apkarošanas iekļaušana valstu tiesību aktos.....	14
1.3 Problēmas saistībā ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu	15
1.3.1 Faktiskā sarežģītība	15
1.3.2 Juridiskā sarežģītība	22
OTRĀ NODAĻA. SAISTĪBAS APKAROT NESODĀMĪBU EIROPAS SAVIENĪBĀ UN TĀS DALĪBVALSTĪS.....	24
2.1 Eiropas Savienības līmenī	24
2.1.1 Tīkla uzdevumi.....	25
2.2 Dalībvalstu līmenī.....	27
2.2.1 Dalībvalstu līmenī gūtie rezultāti un Tīkla locekļi	30
TREŠĀ NODAĻA. PASĀKUMU KOPUMS, LAI ATBALSTĪTU VALSTU LĪMENĪ VEIKTO NOZĪMĪGĀKO STARPTAUTISKO NOZIEGUMU IZMEKLĒŠANU UN KRIMINĀLVAJĀŠANU	33
Pasākums Nr. 1. Specializēto vienību izveide, attīstība un darbības veicināšana.....	34
Pasākums Nr. 2. Droša patvēruma izskaušana, uzlabojot lietu un ar lietām saistītas informācijas identifikāciju.....	35
Pasākums Nr. 3. Efektīvas sadarbības sistēmas ieviešana.....	38
Pasākums Nr. 4. Ar izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un savstarpēju tiesisko palīdzību saistītu tiesību aktu uzlabošana	41
Pasākums Nr. 5. Tīkla kā ekspertīzes centra izveide un popularizēšana Eiropas Savienības un pasaules mēroga <i>forumos</i>	42
Pasākums Nr. 6. Eiropas Savienības atjaunota apņēmība.....	43
Pasākums Nr. 7. Attiecīgo valsts iestāžu spēju veidošana un informētības palielināšana	44
Pasākums Nr. 8. Nozīmīgāko starptautisko noziegumu upuru un liecinieku tiesības, atbalsts un aizsardzība	45

KOPSAVILKUMS

Eiropas Savienība (ES) ir paudusi apņēmību nodrošināt savas ārējās un iekšējās politikas konsekvenci un saskaņotību cīņā pret nesodāmību par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem ("nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem").¹ Ar savu tieslietu un iekšlietu (TI) politiku ES cenšas sniegt atbalstu dalībvalstu valsts iestādēm, kuras izmeklē šādus noziegumus un veic kriminālvajāšanu saistībā ar tiem, lai nepieļautu, ka ES kļūst par drošu patvērumu noziedzniekiem.²

Kā daļu no šīm saistībām ES Padome ("Padome") 2002. gadā pieņēma Padomes Lēmumu 2002/494/TI par Eiropas sakaru punktu tīklu izveidošanu attiecībā uz personām, kas atbildīgas par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem ("Genocīda apkarošanas tīkls" vai "Tīkls"). Genocīda apkarošanas tīkla sanāksmes notiek divreiz gadā, un tajās pulcējas prokurori, policijas izmeklētāji un citi eksperti ("sakaru punkti" jeb "kontaktpunkti") no visām dalībvalstīm. 2003. gadā Padome pieņēma Padomes Lēmumu 2003/335/TI, kas paredzēts tam, lai palielinātu sadarbību starp policijas un prokuratūras dienestiem, tādējādi maksimāli palielinot dažādu dalībvalstu krimināltiesību iestāžu spējas efektīvi sadarboties nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanā un iespējamo vainīgo kriminālvajāšanā. Tīkls veicina minētā lēmuma īstenošanu, atvieglinot informācijas apmaiņu starp praktiķiem, mudinot dažādu dalībvalstu valsts iestādes sadarboties un nodrošinot forumu labākās pieredzes apmaiņai. Kopš 2011. gada Genocīda apkarošanas tīkla darbu atbalsta ar Hāgā izvietotā *Eurojust* sekretariāta starpniecību.

Minētās ES iniciatīvas patlaban ir ES TI saistību stūrakmens cīņā pret nesodāmību. Tās sniedz būtisku ieguldījumu, veicinot un atbalstot dalībvalstu centienus saukt pie atbildības šo noziegumu veicējus. Šajā cīņā pret nesodāmību par šiem noziegumiem dalībvalstis atrodas pirmajā līnijā neatkarīgi no tā, kur šie noziegumi tikuši pastrādāti, kas tos pastrādājis vai pret ko tie vērsti.

¹ Termiņš "nozīmīgākie starptautiskie noziegumi" tiek lietots visā šajā dokumentā, lai apzīmētu tos starptautiskos noziegumus, uz kuriem attiecinātas Tīkla pilnvaras, proti, genocīdu, noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus. Tīkls atzīst, ka daudzas no tēmām, kas ietvertas "ES Genocīda apkarošanas tīkla stratēģijā, lai apkarotu nesodāmību par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs", ir attiecināmas arī uz spīdzināšanu un piespiedu pazušanu kā atsevišķiem noziegumu veidiem. Spīdzināšanas un piespiedu pazušanas izmeklēšana un kriminālvajāšana par tiem kā par atsevišķiem noziegumiem ir svarīga sastāvdaļa kopējā cīņā pret nesodāmību.

² *Skatīt* "Hāgas programma: desmit prioritātes turpmākajiem pieciem gadiem. Partnerība Eiropas atjaunošanai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā", COM 2005, OV C 236, 2005. gada 24. septembris, 11. lpp., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:LV:PDF>, un "Stokholmas programma", OV C 115/1, 2010. gada 4. maijs, 8. lpp., [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504\(01\)&from=LV](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=LV).

Visas dalībvalstis ir ratificējušas attiecīgos starptautiskos līgumus un konvencijas, kas uzliek tām pienākumu nodrošināt nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu, vainīgo kriminālvajāšanu un sodīšanu. Vairākas dalībvalstis ir īstenojušas Padomes Lēmumā 2003/335/TI pausto ES ieteikumu izveidot "kara noziegumu izmeklēšanas vienības", kas sastāv no specializētiem darbiniekiem, kuri dalībvalstu policijas un prokuratūru nodaļās nodarbojas ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu jautājumiem, un tā rezultātā dalībvalstīs pēdējo gadu laikā ir izdevies veiksmīgi notiesāt vairākus nozīmīgāko starptautisko noziegumu veicējus un sniegt svarīgu signālu, ka ES un tās dalībvalstis nesamierināsies ar nesodāmību par šādiem noziegumiem.

Tajā pašā laikā vairāk būtu jādara ES un dalībvalstu līmenī, lai nodrošinātu konsekventu un efektīvu ES mēroga pieeju cīņai pret nesodāmību. Kā turpmāk izklāstīts sīkāk, tāda pieeja veicinātu ciešāku sadarbību un informācijas apmaiņu valstu un ES līmenī, specializētu vienību izveidi lielākā skaitā dalībvalstu un lielāku ES atbalstu valsts iestādēm, lai palielinātu to dalībvalstu skaitu, kuras aktīvi iesaistītas cīņā pret nesodāmību.

Ņemot vērā minēto, Tīkla kontaktpunkti izveidoja darba grupu, lai izskatītu un ierosinātu pasākumus, ar ko palielināt nesodāmības apkarošanas efektivitāti ES.³ Tīkls arī puda viedokli, ka jauns instruments, piemēram, ES rīcības plāns nesodāmības apkarošanas jomā, būtu svarīgs instruments, ar ko veicināt sadarbību un labākās pieredzes izstrādi valstu un reģionālā līmenī, lai veicinātu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.⁴

Kā pirmo soli Tīkla darba grupa sagatavoja šo "ES Genocīda apkarošanas tīkla stratēģiju, lai nepieļautu nesodāmību par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs" ("Stratēģija"). Visiem kontaktpunktiem, kā arī pilsoniskās sabiedrības ekspertiem bija iespēja piedalīties ar savu devumu, ņemot vērā viņu speciālās zināšanas un pieredzi. Stratēģija balstās uz prokuroru, policijas izmeklētāju un citu ekspertu gūtajām atziņām un labāko pieredzi, kā arī uz diskusijām un secinājumiem sešpadsmit Tīkla sanāksmēs iepriekšējo divpadsmit gadu laikā.

Stratēģijā ir ieteikts plašs pasākumu klāsts, ko ES iestādēm un dalībvalstīm būtu jāveic, lai palīdzētu valsts iestādēm apkarot nesodāmību, saukt pie atbildības vainīgos un nodrošināt taisnīgumu cietušajiem. Tīkls, izmantojot savus kontaktpunktus valstu līmenī un Tīkla sekretariātu⁵ ES līmenī, izmantos Stratēģiju kā pamatu, lai turpmākajos gados pastāvīgi virzītu Tīkla attīstību un lai popularizētu plašāku ES un dalībvalstu iesaisti.

³ Tīkla darba grupa sastāv no pieciem kontaktpunktiem (trīs prokuroriem, viena policijas darbinieka un viena savstarpējas tiesiskās palīdzības darbinieka); tā ir sarīkojusi vairākas sanāksmes, un to atbalsta Tīkla sekretariāts.

⁴ *Skatīt* "Centienu stiprināšana nesodāmības apkarošanai ES un tās dalībvalstīs par smagiem starptautiskiem noziegumiem – atjaunota iesaiste tieslietu un iekšlietu jomā" ES Padomes dokumentā 16340/13 GENVAL 13 (2013. gada 19. novembris) un "Diskusiju kopsavilkumu" ES Padomes dokumentā 17164/13 GENVAL 87 (2013. gada 4. decembris).

⁵ Genocīda apkarošanas tīkla sekretariātu izveidoja 2011. gada jūlijā saskaņā ar 25.a pantu Padomes Lēmumā 2009/426/TI par *Eurojust* stiprināšanu un ar kuru groza Padomes Lēmumu 2002/187/TI, ar ko izveido *Eurojust*, lai pastiprinātu cīņu pret smagiem noziegumiem. Sekretariāts ir daļa no *Eurojust* personāla, un tas darbojas kā atsevišķa struktūrvienība.

Tīkls regulāri pārskatīs un izvērtēs Stratēģiju, lai ņemtu vērā pastāvīgās izmaiņas un jaunumus, pieaugot izpratnei par to, ka nesodāmība ir jāapkaro.

Tādējādi šīs Stratēģijas mērķi ir divējādi.

1. ES līmenī – stiprināt ES iesaisti nesodāmības apkarošanā par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un sniegt lielāku atbalstu dalībvalstīm. Sekretariāts ar kontaktpunktu palīdzību vērsīsies pie attiecīgajām iestādēm un lēmumu pieņēmējiem, lai palielinātu informētību par problēmām, kas jārisina valsts krimināltiesību iestādēm, izmeklējot nozīmīgākos starptautiskos noziegumus, veicot kriminālvajāšanu un piespriežot sodus par tiem, un lai apmainītos ar labāko pieredzi par to, kā šīs problēmas risināt.
2. Dalībvalstu līmenī – sniegt ieguldījumu valsts iestāžu prakses izstrādē nesodāmības apkarošanai valsts līmenī un vajadzības gadījumā izstrādāt minēto praksi, nosakot konkrētus pasākumus to valsts iestāžu atbalstam, kuras izmeklē nozīmīgākos starptautiskos noziegumus un veic kriminālvajāšanu saistībā ar tiem.

Lai īstenotu minētos mērķus, Tīkls šo Stratēģiju iesniegs attiecīgām ES darba grupām, arī Vispārējo jautājumu, tostarp izvērtējuma, darba grupai (*GENVAL*), ar lūgumu, lai *GENVAL* strādātu pie galīgajiem TI Padomes secinājumiem par ES un dalībvalstu saistībām apkarot nesodāmību par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un tādējādi pievērstu ministriju uzmanību šim jautājumam. Tīkls iesaistīs arī Eiropas Komisiju, lai panāktu, ka tā savā politikā uzņemas stingrākas saistības apkarot nesodāmību. Valstu kontaktpunkti, cik vien iespējams, nodrošinās, lai ar Stratēģiju tiktu iepazīstināti attiecīgie valsts lēmumu pieņēmēji un lai tā tiktu ar viņiem apspriesta. Šādas valsts līmeņa apspriedes ir būtisks veids, kā uzlabot valstu spēju cīnīties pret nesodāmību, un tās var kalpot par stimulu dalībvalstīm ierosināt attiecīgos ES *forumos* arī turpmāk iesaistīt ES.

Stratēģijā ir aplūkotas dažādas situācijas, kā dalībvalstis var nokļūt saskarē ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem, un pasākumi, kas līdz šim veikti ES un dalībvalstu līmenī. Stratēģijā ir aplūkotas arī problēmas, kādas jārisina izmeklētājiem, prokuroriem un citām amatpersonām, izmeklējot starptautiskos noziegumus, veicot kriminālvajāšanu un sodot saistībā ar tiem, un norādīta labākā pieredze, kas līdz šim apgūta, risinot minētās problēmas. Stratēģijas pēdējā iedaļā ir izklāstīts pasākumu kopums, kas paredzēts valsts izmeklēšanas un kriminālvajāšanas efektivitātes un iedarbīguma uzlabošanai, un sniegti daži papildu ieteikumi ES iestādēm, dalībvalstīm, valstu kontaktpunktiem un Tīkla sekretariātam.

IETEIKUMI ĪSUMĀ

ES iestādēm

- Nodrošināt pienācīgus līdzekļus tam, lai Tīklu izveidotu kā speciālo zināšanu centru un lai veicinātu tā darbību gan ES *forums*, gan ārpus tiem.
- Atkārtoti apliecināt savu apņēmību cīnīties pret nesodāmību, izvērtējot iespējas nodrošināt papildu finansējumu Tīklam un valstu iestādēm specializēto vienību izveidei un apmācības un spēju veidošanas pasākumiem.
- Oficiāli izvērtēt Padomes Lēmuma 2002/494/TI un Padomes Lēmuma 2003/335/TI īstenošanu un organizēt ikgadēju izskatīšanu par to, kā risinās cīņa pret nesodāmību ES; izskatīšanai jānotiek Eiropas Parlamentā.
- Iekļaut šo tematu politiskajā darba programmā un atzīt, ka finansējums ir nozīmīgs līdzeklis, ar ko valstu iestādēm un pilsoniskajai sabiedrībai piešķirt iespējas efektīvi koordinēt cīņu pret nesodāmību; veicināt izpratni par starptautiskajām krimināltiesībām un starptautiskajām humanitārajām tiesībām un palielināt sabiedrības informētību par nepieciešamību cīnīties pret nesodāmību.
- Izdarīt grozījumus *Eurojust* un Eiropola pilnvarās, iekļaujot tajās arī nozīmīgākos starptautiskos noziegumus.
- Sagatavot rīcības plānu par cīņu pret nesodāmību Eiropas Savienībā.

Dalībvalstīm

- Pārskatīt valsts tiesību aktus par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un vajadzības gadījumā izdarīt tajos grozījumus, lai nodrošinātu, ka tie atbilst starptautiskajos tiesību aktos noteiktajiem pienākumiem un nerada nevajadzīgu imunitāti privātpersonām.
- Prokuratūras un policijas dienestos izveidot specializētās vienības un izstrādāt valsts stratēģiju un valsts platformas sadarbībai cīņā pret nesodāmību par nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem.
- Nodrošināt, lai valsts imigrācijas nodaļu darbinieki būtu pienācīgi apmācīti, lai tiktu izstrādāta labākā pieredze un lai informācijas plūsma no imigrācijas uz tiesībaizsardzības iestādēm būtu efektīva, nosakot īpašu pienākumu informēt tiesībaizsardzības iestādes par Ženēvas Konvencijā par bēgļu statusu 1. panta F daļā minētajiem gadījumiem.
- Veicināt saziņu starp dalībvalstīm, piemēram, vajadzības gadījumā izmantojot kopējas izmeklēšanas grupas; atbalstīt ierosmi par vispārēju sistēmu sadarbībai starp dalībvalstīm.
- Nodrošināt efektīvu informācijas apmaiņu starp valsts dienestiem, jo īpaši starp izmeklētājiem, prokuroriem un iestādēm, kas atbildīgas par aktīvu iesaldēšanu un konfiskāciju, par tirdzniecības un ceļošanas aizliegumiem.
- Paplašināt Tīklu un Tīkla sekretariātu, ieceļot vairākus valsts kontaktpunktus, kam ir pieredze un speciālās zināšanas kriminālvajāšanas, kriminālizmeklēšanas un savstarpējas tiesiskās palīdzības jomā.

- Jau no paša lietas izskatīšanas sākuma savās izmeklēšanas un kriminālvajāšanas stratēģijās iekļaut cietušo perspektīvu, lai nodrošinātu procesa taisnīgumu un lai ņemtu vērā tā ietekmi uz cietušajiem un skartajām kopienām, un sniegt cietušajiem informāciju par viņu tiesībām un viņu aizsardzībai paredzētajiem pasākumiem.
- Veicināt sabiedrības informētību par nepieciešamību apkarot nesodāmību un par izmeklēšanām un kriminālvajāšanām, kas saistītas ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem.

Valstu kontaktpunktiem

- Izplatīt informāciju par Tīklā apspriestajiem tematiem citām prokuratūras un tiesībsardzības iestādēm un citām attiecīgajām valsts iestādēm, piemēram, imigrācijas dienestiem valsts līmenī.
- Lēmumu pieņēmējiem un sabiedrībai kopumā sniegt informāciju par izmeklēšanām un kriminālvajāšanām, kas vērstas pret tiem, kas atbildīgi par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem.
- Kalpot kā praktiķu saziņas punktam un nodot informāciju atpakaļ Tīklam.

Tīkla sekretariātam

- Atvieglināt valsts iestāžu centienus, paplašinot informācijas apmaiņas funkciju, lai dotu iespēju plašāk apmainīties ar labāko pieredzi, piemērojamiem tiesību aktiem, notiekošajām kriminālvajāšanām un izmeklēšanām.
- Palīdzēt dalībvalstīm izveidot speciālās vienības un veicināt to darbību.
- Atvieglināt sadarbību un koordināciju, lai sauktu vainīgos pie atbildības un lai piedāvātu valsts iestādēm atbilstīgas speciālās zināšanas.
- Reizi gadā sagatavot ziņojumu par veiktajām darbībām, sniedzot tajā informāciju par izmeklēšanām un kriminālvajāšanām, kas vērstas pret nozīmīgāko starptautisko noziegumu veicējiem.
- Regulāri informēt Padomes darba grupas, tostarp Starptautisko publisko tiesību jautājumu darba grupu (*COJUR*), Starptautiskās publisko tiesību jautājumu darba grupas Starptautiskās Krimināltiesas (*ICC*) apakšgrupu (*COJUR-ICC*), **Sadarbībai krimināllietās izveidoto policijas un tiesu iestāžu koordinācijas komiteju** (*CATS*), Vispārējo jautājumu, tostarp izvērtējuma, darba grupu (*GENVAL*) un reģionālās darba grupas.

PIRMĀ NODAĻA. ES DALĪBVALSTIS UN NOZĪMĪGĀKIE STARPTAUTISKIE NOZIEGUMI

1.1 Nozīmīgākie starptautiskie noziegumi kā izaicinājums ES un tās dalībvalstīm

Divdesmitajā gadsimtā aptuveni divsimt miljoni cilvēku zaudēja dzīvību kolektīvas valstu atbalstītas vardarbības tiešā vai netiešā rezultātā ⁶, un pēdējo desmitgažu laikā piecos dažādos kontinentos ir pastrādāti nozīmīgākie starptautiskie noziegumi. Šādi noziegumi bieži vien tiek pastrādāti bruņotu konfliktu vai civilu krīžu laikā, tajos iesaistās neskaitāmi noziedznieki, tiem ir daudz liecinieku un simtiem, pat tūkstošiem, upuru, un šādus noziegumus raksturo ārkārtēja un atkārtota brutalitāte.

Genocīds, noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi ir "neiedomājama vardarbība, kas dziļi satricina cilvēces sirdsapziņu", un uzskata, ka tie "apdraud mieru, drošību un labklājību pasaulē". ⁷

Starptautisko krimināltiesību izstrāde, *ad-hoc* tribunālu izveide 20. gadsimta 90. gados, kam sekoja Starptautiskās Krimināltiesas izveide, apliecina šo noziegumu nopietnību un nepieciešamību stingri vērsties pret nozīmīgāko starptautisko noziegumu vaininiekiem. Tomēr cīņa pret nesodāmību neaprobežojas tikai ar starptautiskām organizācijām, un faktiski primārais pienākums izmeklēt šos noziegumus un veikt kriminālvajāšanu pret vaininiekiem piekrīt dalībvalstīm.

1.1.1 Saikne starp nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un dalībvalstīm

Neraugoties uz plaši izplatīto priekšstatu, ka nozīmīgākie starptautiskie noziegumi notiek kaut kur tālumā, pieredze liecina, ka šiem noziegumiem, to veicējiem un līdzekļiem, upuriem un lieciniekiem ir reālas saiknes ar dalībvalstīm. Nozīmīgākie starptautiskie noziegumi ir pastrādāti dalībvalstu teritorijā, piemēram, Otrā pasaules kara laikā, taču arī nesenākās desmitgadēs. Tajos ir bijuši iesaistīti arī dalībvalstu valstspiederīgie – gan kā cietušie, gan kā vainīgie. Vēl viena saikne starp nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem un dalībvalstīm rodas tad, kad trešo valstu valstspiederīgie, kuri ir bijuši iesaistīti nozīmīgākajos starptautiskos noziegumos, nokļūst dalībvalstu teritorijā kā apmeklētāji, patvēruma meklētāji vai rezidenti.

Teritorija

Genocīds, noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi patiesi ir tikuši pastrādāti dalībvalstu teritorijā. Valstu iestādēm joprojām ir jāizskata lietas par masu zvērībām, par kurām tur aizdomās, piemēram, nacistu kara noziedzniekus no Otrā pasaules kara gadiem ⁸ un totalitāros komunistu režīmus no Aukstā kara gadiem. ⁹

⁶ A. Smeulers un F. Grunfeld, *International Crimes and other Gross Human Rights Violations: a multi- and interdisciplinary textbook* ("Starptautiskie noziegumi un citi smagi cilvēktiesību pārkāpumi. Daudznozaru un starpnozaru mācību grāmata"), Antverpene, 2011, *Intersentia*, Priekšvārds, XIV lpp.

⁷ Skatīt Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtu 2. un 3. apsvērumu.

⁸ Skatīt neseno lietu starp Slovākiju un Ungāriju par aizdomās turētu nacistu kara noziedznieka izdošanu <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/12/laszlo-csatary-dead-hungary-auschwitz>. [Šī lieta tika izbeigta tādēļ, ka](#) 2013. gada 12. augustā László Lajos Csátary [nomira](#), <http://www.bbc.com/news/world-europe-23664226>.

⁹ Skatīt neseno lietu par bijušā Ungārijas ministra notiesāšanu par 1956. gadā pastrādātajiem kara noziegumiem, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27398373>.

Nesenā Horvātijas pievienošanās ES ir arī palielinājusi ES teritoriju, kurā noziegumi ir tikuši pastrādāti neseno desmitgažu laikā un kur turpinās izmeklēšanas un kriminālvajāšanas.

Dalībvalstu valstspiederīgie

Dalībvalstu valstspiederīgie var būt saistīti ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem kā noziedznieki, ¹⁰ cietušie ¹¹ vai liecinieki neatkarīgi no noziegumu izdarīšanas ģeogrāfiskās vietas. Ne tikai fiziskās personas, bet arī juridiskās personas, kas veic uzņēmējdarbību ES, var būt iesaistītas ārvalstīs izdarītu starptautisku noziegumu veikšanā, atbalstīšanā, palīdzēšanā un kūdīšanā uz tiem vai labuma gūšanā no tiem. ¹² Dalībvalstis var īstenot savu jurisdikciju pār šo noziegumu veicējiem, jo to valstspiederīgie ir iesaistīti kā cietušie vai liecinieki, vai arī tā apstākļa dēļ, ka to valstspiederīgie vai uzņēmumi ir atvieglinājuši noziegumu veikšanu no ES teritorijas.

Trešo valstu valstspiederīgie

Lielākā daļa nozīmīgāko starptautisko noziegumu tiek pastrādāti trešo valstu teritorijā. Tomēr noziedznieki, liecinieki un cietušie var iekļūt ES teritorijā kā apmeklētāji, iesniedzot vīzas pieteikumus vai starptautiskās aizsardzības pieteikumus (t. i., kā patvēruma meklētāji). Pēdējais no minētajiem scenārijiem šajā sakarā ir īpaši būtisks, jo nozīmīgākie starptautiskie noziegumi bieži vien notiek saistībā ar bruņotiem konfliktiem vai tiesiskuma un kārtības sistemātiska sabrukuma rezultātā.

¹⁰ *Piemēram*, Nīderlande ir izmeklējusi un tiesājusi divus nīderlandiešu uzņēmējus, kurus turēja aizdomās par to, ka viņi palīdzējuši veikt un veicinājuši kara noziegumus, kas pastrādāti attiecīgi Irākā un Libērijā. *Skatīt* <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/iraq/> un <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/liberia/>. Dažkārt cilvēki ir ieradušies ES kā patvēruma meklētāji un vēlāk ieguvuši kādas dalībvalsts pilsonību. Tādējādi viņi kļuva par pilsoņiem laikposmā starp noziegumu pastrādāšanu un brīdi, kad viņi kļuva par aizdomās turētajiem. *Skatīt arī* neseno Nīderlandes lietu pret *Yvonne N.* <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/rwanda/>.

¹¹ *Piemēram*, Beļģija veica izmeklēšanu un tiesāja majoru *Bernard Ntuyahaga* par viņa līdzdalību ANO miera uzturētāju slepkavībā Ruandas genocīda laikā, <http://www.theguardian.com/world/2007/jul/05/rwanda.angeliquechrisafis>. Vēl viens piemērs – neseno civilās lidmašīnas MH17 notriekšana virs Ukrainas rosināja starptautisku kara noziegumu izmeklēšanu. Vairākums cietušo šajā iespējamajā noziegumā bija dalībvalstu valstspiederīgie. *Skatīt* <http://www.reuters.com/article/2014/07/21/us-ukraine-crisis-dutch-idUSKBN0FQ15620140721> un <https://www.om.nl/algemeen/english/@86120/joint-investigation/>.

¹² *Piemēram*, Nīderlande ir izmeklējusi Nīderlandes uzņēmuma *Lima Holding B.V.* iespējamo iesaisti Izraēlas mūra celtniecībā un rūpnieciska objekta celtniecībā netālu no kādas apmetnes Rietumkrastā, <http://www.om.nl/onderwerpen/internationale/map/concerning/>. Vēl viens piemērs – Šveice sāka izmeklēšanu viena no pasaules lielākā zelta pārstrādes uzņēmuma *Argos Heraeus* lietā par līdzdalību kara noziegumos un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā attiecībā uz zelta ieguvu no bruņota grupējuma Kongo Demokrātiskajā Republikā, <http://www.reuters.com/article/2013/11/04/congo-gold-idUSL5N0IP29K20131104>.

Attiecīgi, cilvēki šādi skartajās valstīs var bēgt no savas dzimtenes un nokļūt ES teritorijā. To trešo valstu valstspiederīgo skaits, kuri meklē patvērumu ES, pēdējo gadu laikā ir ievērojami pieaudzis, un 2013. gadā patvēruma pieteikumu skaits sasniedza 435 000.¹³ Daži no nozīmīgākos starptautiskos noziegumus pastrādājušiem noziedzniekiem šajā procesā var palikt nepamanīti un saņemt pozitīvu lēmumu saistībā ar savu patvēruma pieteikumu. Citiem bēgļa statuss var tikt atteikts dažādu iemeslu dēļ, tostarp pamatojoties uz 1. panta F daļu Ženēvas Konvencijā par bēgļa statusu.¹⁴

Dažus no aizdomās turētajiem var izdot tiesāšanai ārpus ES; tomēr *neizraidīšanas*¹⁵ principa dēļ vai vienkārši izdošanai nepieciešamā piemērota tiesiskā regulējuma neesamības dēļ daži no viņiem paliks dalībvalstu teritorijā. Pēdējā no minētajiem gadījumiem valstu iestādēm, ņemot vērā dažādu jurisdikciju noteikumus, saskaņā ar to starptautiskajiem pienākumiem ir jāveic kriminālvajāšana pret iespējamajiem vainīgajiem, kas atrodas vai dzīvo to teritorijā.¹⁶

Var rasties arī problēma saistībā ar iespējamajiem jautājumiem par imunitāti, ko attiecina uz diplomātiem, valdības ierēdņiem vai citiem pārstāvjiem, kuri var būt iesaistīti minēto noziegumu pastrādāšanā.

Visbeidzot, cietušo un liecinieku, kas ir trešo valstu valstspiederīgie, klātbūtne nosaka atbildību par tiesu iestāžu sadarbību ar trešām valstīm vai starptautiskām organizācijām, piemēram, Starptautisko Krimināltiesu. Sadarbība ar citām dalībvalstīm vai trešām valstīm ir gandrīz neizbēgami nepieciešama, lai pienācīgi veiktu kriminālvajāšanu pret nozīmīgāko starptautisko noziegumu iespējamajiem vaininiekiem, jo liecinieki, cietušie un vainīgie bieži vien ir pakļauti dažādām jurisdikcijām. Visbeidzot – un arī tas nav mazsvarīgi – dalībvalstīm var būt pienākums nodrošināt aizsardzību un/vai kompensācijas cietušajiem un/vai lieciniekiem.

¹³ Skatīt Eurostat 2014. gada 24. marta ziņojumu, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-24032014-AP/EN/3-24032014-AP-EN.PDF.

¹⁴ Minētais pants attiecas uz tiem gadījumiem, kas paredzēti 1954. gada Ženēvas Konvencijas par bēgļa statusu 1. panta F daļā, kas skan šādi:

"F. Šīs Konvencijas noteikumi neattiecas uz personu, par kuru ir nopietni iemesli uzskatīt, ka tā:

a) izdarījusi noziegumu pret mieru, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci, kā noteikts starptautiskos dokumentos, kas sastādīti, lai paredzētu noteikumus pret šādiem noziegumiem;

b) ir izdarījusi nopietnu nepolitisku noziegumu ārpus patvēruma valsts pirms uzņemšanas šajā valstī par bēgli;

c) ir atzīta par vainīgu darbībā, kas ir pretēja Apvienoto Nāciju mērķiem un principiem."

¹⁵ *Neizraidīšana* ir starptautisko tiesību princips, kas aizliedz tiešu vai netiešu bēgļu nosūtīšanu atpakaļ uz teritoriju, kur viņa rases, reliģijas, valstspiederības, piederības kādai īpašai sociālai grupai vai politisko uzskatu dēļ būtu apdraudēta viņu dzīvība vai brīvība. Tomēr minēto principu nepiemēro, "ja [bēgli] ir pamats uzskatīt par bīstamu tās valsts drošībai, kurā viņš [patlaban] atrodas, vai ja viņš ar galīgu spriedumu ir atzīts par vainīgu sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā un apdraud šis valsts sabiedrību." Minētais princips ir ietverts 1951. gada Konvencijas par bēgļa statusu 33. pantā un tās 1967. gada protokolā.

¹⁶ Princips *aut dedere aut judicare* attiecas uz valstu juridisku pienākumu veikt kriminālvajāšanu pret personām, kas izdara smagus starptautiskus noziegumus, vai izdot tās. *Skatīt* – pienākums izdot vai veikt kriminālvajāšanu saistībā ar spīdzināšanu – jautājumi saistībā ar pienākumu izdot vai veikt kriminālvajāšanu, *skatīt* – Beļģija pret Senegālu, spriedums, ICJ GL Nr. 144, ICGJ 437 (ICJ 2012), 2012. gada 20. jūlijs, Starptautiskā Tiesa [ICJ], <http://www.icj.org/docket/files/144/17064.pdf>.

1.1.2 Kurš ir atbildīgs par minēto noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu saistībā ar tiem?

Atbildība par kriminālvajāšanu saistībā ar genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem gulstas galvenokārt uz valstīm. Šie pienākumi izriet no starptautiskiem līgumiem ¹⁷ un paražu tiesībām, un daudzi no tiem ir nostiprināti Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtos, ar kuriem iesaistītās valstis ir atzinušas pienākumu apkarot nozīmīgāko starptautisko noziegumu veicēju nesodāmību. Turklāt Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikcija attiecas tikai uz nedaudziem īpašiem gadījumiem, un tas nozīmē, ka lielākā atbildība par nozīmīgāko starptautisko noziegumu veicēju kriminālvajāšanu ir jāuzņemas valstu iestādēm.

Izņemot Starptautisko Krimināltiesu, visi *ad hoc* starptautiskie tribunāli tika izveidoti saistībā ar īpašu situāciju un varēja veikt tikai tādu noziedznieku kriminālvajāšanu, kuri bija iesaistīti attiecīgajā konfliktā, ja viņi atbilda arī papildu kritērijiem. Starptautiskā Krimināltiesa ir pirmā pastāvīgā starptautiskā tiesa, un, lai gan tās pilnvaras ir mazāk ierobežotas ģeogrāfiskā nozīmē un tās ir spējā visu iesaistīto valstu teritorijā, tomēr tās spējai īstenot jurisdikciju var konstatēt vairākus citus ierobežojumus. Pirmkārt, kaut gan visas 28 ES dalībvalstis ir pieņēmušas Romas Statūtus, ņemot vērā to, ka pasaulē kopumā to ir izdarījušas tikai 122 valstis ¹⁸, Starptautisko Krimināltiesu nevar uzskatīt par patiesi pasaules mēroga tiesu. Turklāt Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikciju vēl vairāk ierobežo tas, ka tā attiecas tikai uz tādām situācijām, kad noziegumu ir izdarījis:

- 1) iesaistītās valsts valstspiederīgais vai
- 2) tie pastrādāti iesaistītās valsts teritorijā, vai
- 3) ja ANO Drošības padome attiecīgo situāciju konkrēti nodevusi Starptautiskās Krimināltiesas pārziņā, vai
- 4) ja kāda valsts ir konkrēti piekritusi īstenot Tiesas jurisdikciju attiecībā uz konkrētu noziegumu. ¹⁹

Turklāt Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikcija attiecas tikai uz tiem noziegumiem, kuri pastrādāti pēc 2002. gada 1. jūlija, ²⁰ tikai uz tiem nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem, kas definēti Romas Statūtos (tas nav izsmeļošs saraksts, kā norādīts citos starptautisko krimināltiesību avotos ²¹), un vairumā gadījumu – tikai uz tiem noziedzniekiem, kuri ir "visvairāk atbildīgi". ²²

¹⁷ Skatīt turpmāk šīs stratēģijas 1.2. iedaļu par valstu pienākumiem.

¹⁸ 2014. gada 17. septembrī bija 122 dalībvalstis. Atjauninātas ziņas par valstu skaitu skatīt http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx.

¹⁹ Skatīt Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtu 12. un 13. pantu.

²⁰ Tomēr valsts var atzīt Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikciju arī ar atpakaļejošu datumu, aizpildot deklarāciju saskaņā ar Romas Statūtu 12. panta 3. punktu.

²¹ Piemēram, 21 dalībvalsts parakstīja Starptautisko konvenciju par visu personu aizsardzību pret piespiedu pazušanu, un Austrija, Beļģija, Francija, Vācija, Lietuva, Nīderlande, Portugāle un Spānija minēto konvenciju ratificēja. Turklāt visas dalībvalstis ir ratificējušas četras Ženēvas konvencijas, nosakot pienākumu rīkoties, lai veiktu kriminālvajāšanu vai lai izdotu, kas pārsniedz Romas Statūtu prasības.

²² Skatīt Starptautiskās Krimināltiesas kriminālvajāšanas stratēģijas 2009.–2012. gadam 34. punktu, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/66A8DCDC-3650-4514-AA62-229D1128F65/281506/OTPProsecutorialStrategy20092013.pdf>; Prokuratūras biroja stratēģiskā plāna 2012.–2015. gadam 22. punktu, http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/policies%20and%20strategies/Documents/OTP-Strategic-Plan-2012-2015.pdf.

Vissvarīgākais ir tas, ka papildināmības princips nozīmē, ka Starptautiskā Krimināltiesa uzņemas jurisdikciju tikai tajos gadījumos, kad valstis to nespēj vai nevēlas darīt.²³ Tādēļ efektīva kriminālvajāšana ir jānodrošina, īstenojot pasākumus valstu līmenī un veicinot starptautisko sadarbību.²⁴ Tādējādi Starptautiskā Krimināltiesa ir uzņēmusies vai uzņemsies jurisdikciju ļoti ierobežotā skaitā lietu, un tas ir pirmkārt un galvenokārt valstu pienākums – atrast par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem vainīgos, veikt izmeklēšanu un kriminālvajāšanu pret viņiem.

1.2 Valstu pienākums veikt izmeklēšanu un kriminālvajāšanu saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem

Valstu pienākumi izmeklēt nozīmīgākos starptautiskos noziegumus un veikt kriminālvajāšanu saistībā ar tiem ir attīstījušies galvenokārt pēdējo divu gadsimtu laikā, un šādās konfliktu situācijās piemērojamo noteikumu kodifikācija ir konstatējama *inter alia* Sanktpēterburgas 1868. gada deklarācijā²⁵, Hāgas 1899. gada un 1907. gada konvencijās²⁶, Versaļas 1919. gada līgumā, Nirnbergas un Tokijas militāro tribunālu hartās, 1948. gada Konvencijā par genocīdu un 1949. gada Ženēvas konvencijās un to papildprotokolos.

Turpmāk norādītie starptautisko tiesību avoti piešķir tiesības un reizēm arī uzliek pienākumu valsts iestādēm atrast, izmeklēt un veikt kriminālvajāšanu vai izraidīt tās personas, kuras ir atbildīgas par nozīmīgāko starptautisko noziegumu veikšanu, neatkarīgi no tā, kur tie pastrādāti un kāda ir vainīgās vai cietušās personas valstspiederība:

- 1948. gada Konvencija par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to (1., 5. un 6. pants)²⁷
- Četras 1949. gada Ženēvas konvencijas (ŽK I, 49. pants; ŽK II, 50. pants; ŽK III, 129. pants; ŽK IV, 146. pants) un trīs papildprotokoli (PP I, 85. pants)
- 1954. gada Hāgas Konvencija par kultūras vērtību aizsardzību bruņota konflikta gadījumā (28. pants) un tās otrais papildprotokols (17. panta 1. punkts)

²³ Skatīt Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtu 17. panta 1. punkta a) apakšpunktu.

²⁴ Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtu preambulas 4. apsvērums.

²⁵ Deklarācija, ar kuru nosoda sprāgstošu lādiņu, kuru masa nepārsniedz 400 gramus, lietošanu kara laikā, Sanktpēterburga, 1868. gada 29. novembris–11. decembris.

²⁶ Daudzi no Hāgas 1899. gada un 1907. gada konvencijās iekļautajiem noteikumiem savukārt tika aizgūti no *Lieber* kodeksa (1863) noteikumiem.

²⁷ Konsultatīvajā atzinumā par atrunām saistībā ar 1951. gada 28. maija Konvenciju par genocīdu Starptautiskā Tiesa pauda, ka "konvencijas pamatā esošos principus civilizētas nācijas atzīst kā valstīm saistošus pat bez kāda konvencijā iekļauta pienākuma", piešķirot minētajai konvencijai starptautisko paražu tiesību statusu un tādējādi padarot to saistošu visām valstīm.

- 1976. gada Starptautiskā konvencija par apartheīda aizliegšanu un sodīšanu (4. pants)
- 1984. gada Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu (5. panta 2. punkts un 7. panta 1. punkts)
- 1998. gada Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūti (preambulas 4., 6. un 10. apsvērums un 1. pants)
- 2006. gada Starptautiskā konvencija par visu personu aizsardzību pret piespiedu pazušanu (3., 4. un 6. pants un 9. panta 2. punkts)
- Starptautiskās paražu tiesības ²⁸

1.2.1 Nozīmīgāko starptautisko noziegumu apkarošanas iekļaušana valstu tiesību aktos

Kā minēts iepriekš, dalībvalstu krimināltiesību sistēmām jāatbilst valstu pienākumiem saistībā ar starptautiskiem līgumiem un starptautiskajām paražu tiesībām. Bez mūsdienīgiem valsts tiesību aktiem efektīva izmeklēšana un kriminālvajāšana tiek vājināta un arī sadarbība starp dalībvalstīm tiek traucēta. Piemēram, viena dalībvalsts varētu lūgt savstarpēju tiesisko palīdzību saistībā ar noziegumiem pret cilvēci, turpretim lūgumu saņēmusī dalībvalsts nevarētu lūgumu izpildīt, jo tās kriminālkodeksā minētie noziegumi varētu nebūt iekļauti. ²⁹ Tā vietā neadekvātas transponēšanas rezultātā varētu tikt uzsākti tiesas procesi par mazāk smagiem noziegumiem, piemēram, par slepkavībām. Attiecīgi tiesas procesus savukārt varētu ierobežot tādi šķēršļi kā noilgums vai ekstrateritoriālas jurisdikcijas neesamība.

Kara noziegumi

Ir izdevies panākt kara noziegumu definīcijas iekļaušanu valsts tiesību aktos, jo 25 dalībvalstis ir definējušas šī noziegumu veida piemērošanas jomu un paredzējušas vispārēju jurisdikciju, lai veiktu kriminālvajāšanu attiecībā uz to teritorijā esošajiem vainīgajiem.

²⁸ Plašāku apskatu par pienākumu veikt kriminālvajāšanu vai izdot skatīt Claire Mitchell darbā "Aut Dedere, aut Judicare: The Extradite or Prosecute Clause in International Law" ("Aut Dedere, aut Judicare. Klauzula par izdošanu vai kriminālvajāšanu starptautiskajās tiesībās"). Minētā dokumenta 2. un 4. pielikumā sniegta atsauce uz vairākām ANO rezolūcijām, kas liecina par minētā principa nostiprināšanos starptautiskajās paražu tiesībās. Pieejams <http://iheid.revues.org/312>.

²⁹ Skatīt Koalīcijas par Starptautisko Krimināltiesu ziņojumu "Chart on the Status of Ratification and Implementation of the Rome Statute and the Agreement on Privileges and Immunities, Global Advocacy Campaign for the International Criminal Court" ("Romas statūtu un nolīguma par privilēģijām un imunitāti ratifikācijas un īstenošanas statusa diagramma, Starptautiskās Krimināltiesas globālā veicināšanas kampaņa"), 2012. gada maijs, http://www.iccnw.org/documents/Global_Ratificationimplementation_chart_May2012.pdf, un "Amnesty International" ziņojumu "Universal Jurisdiction – A preliminary survey of legislation around the world – 2012 update" ("Vispārēja jurisdikcija – sākotnējs pētījums par tiesību aktiem pasaulē", 2012. gada atjauninājums), 2012. gada oktobris, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR53/019/2012/en/2769ce03-16b7-4dd7-8ea3-95f4c64a522a/ior530192012en.pdf>.

Tomēr vienā dalībvalstī pašreizējos valsts tiesību aktos kara noziegumu definīcija neeksistē vispār, savukārt divās citās – minētā definīcija ir iekļauta vienīgi militārajā kriminālkodeksā.³⁰

Noziegumi pret cilvēci

Trijās dalībvalstīs valsts krimināltiesību aktos nav iekļauta noziegumu pret cilvēci definīcija vai atsauce uz tādiem noziegumiem vai arī tāda definīcija vai atsauce Romas Statūtiem atbilst tikai daļēji.³¹

Genocīds

Genocīda definīcijas iekļaušana valsts tiesību aktos ir panākta visās dalībvalstīs.

1.3 Problēmas saistībā ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu

Genocīds, noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi izmeklētājiem un prokuroriem rada virkni problēmu. To faktiskā sarežģītība nostāda tos savrup no lielākās daļas iekšzemes noziegumu, un tas savukārt rada unikālas problēmas izmeklētājiem, un daudzas no tām saasina apstākļi, ka izmeklēšana bieži vien notiek ārpus ES. Tādējādi specializētajām grupām var būt nepieciešams doties uz trešām valstīm, lai vāktu pierādījumus, iepazītos ar noziegumu izdarīšanas vietām vai lai iztaujātu lieciniekus. To juridiskā sarežģītība rada arī īpašas problēmas valstu iestādēm, kuras cenšas noteikt jurisdikciju un tiesāt vainīgos par masu zvērībām.

1.3.1 Faktiskā sarežģītība

a. Noziegumu raksturs un apjoms

Nozīmīgākie starptautiskie noziegumi bieži notiek tādā apjomā, kas nav salīdzināms ar lielāko daļu iekšzemes noziegumu. Tajos var būt iesaistīti simti un bieži vien pat tūkstoši tiešo cietušo, vairāki vainīgie un ļoti daudz liecinieku. Šādus noziegumus parasti raksturo ārkārtīga un atkārtota brutalitāte. Šie apstākļi izmeklētājiem rada vairākas sekas.

³⁰ Austrijā nav tiesību aktu, kas būtu attiecināmi uz kara noziegumiem, savukārt Dānijā un Itālijā vienīgie valsts tiesību akti attiecībā uz kara noziegumiem ir militārajā kriminālkodeksā, kas attiecas vienīgi uz tādām situācijām, kurās nodarījumus veikusi armija vai tie veikti pret armiju. Skatīt "Extraterritorial Jurisdiction in the EU: A Study of the Laws and Practice in the 27 Member States of the EU" ("Ekstrateritoriālā jurisdikcija ES – pētījums par tiesību aktiem un praksi 27 ES dalībvalstīs"), REDRESS/FIDH, 2010. gada decembris, http://www.redress.org/downloads/publications/Extraterritorial_Jurisdiction_In_the_27_Member_States_of_the_European_Union.pdf un <http://www.legal-tools.org>.

³¹ Austrija, Dānija un Itālija, *ibid*.

- Konkrētu noziegumu epizožu ģeogrāfiskā izplatība

Parasti nozīmīgākie starptautiskie noziegumi sastāv no dažādu incidentu kopuma, kuri notiek ilgā laikposmā. Parasti tie notiek plašā ģeogrāfiskā apgabalā, bieži vien ietverot daudzus ciemus, pilsētas un reģionus, un reizēm tie pārsniedz valstu robežas. Turklāt konflikta reģiona ģeogrāfiskā attālinātība bieži vien rada dažādus šķēršļus. Dažās situācijās pieklūt lieciniekam vai cietušajam kara plosītā teritorijā ir ārkārtīgi grūti. Šo personu identificēšana, uzmeklēšana un kontaktu nodibināšana ar tām rada nozīmīgus organizatoriskus sarežģījumus un finansiālas sekas un rada būtiskus ierobežojumus izmeklētājiem vai prokuroriem, kuri mēģina saukt pie atbildības iespējamos vainīgos par šādiem noziegumiem.

- Iesaistīts daudz personu

Nav pārsteidzoši, ka šāda mēroga noziegumus parasti izraisa liela skaita vainīgo iesaistīšanās. Vainīgie var būt valsts pārstāvji, piemēram, militāristi, policija, valsts ierēdņi vai civilpersonas, vai nevalstiski dalībnieki, piemēram, paramilitāri vai bruņoti grupējumi. Tādus noziegumus var pastrādāt sarežģītas organizatoriskas struktūras, kas neatbilst tradicionāliem, hierarhiski veidotiem modeļiem.³² Izpratne par to, kuras personas ir bijušas iesaistītas noziegumu veikšanā, ir ārkārtīgi svarīga, lai noteiktu iespējamo vainīgo līdzdalību un šo personu statusu kriminālajā struktūrā. Papildus tam, ka nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos ir iesaistīts liels skaits vainīgo, tajos bieži vien ir arī daudz cietušo un liecinieku.

- Dzimumnoziegumi un ar dzimumu saistīta vardarbība

Seksuālas vardarbības un ar dzimumu saistītas vardarbības izmeklēšana un kriminālvajāšana var būt īpaši problemātiskas šādu noziegumu sensitivitātes un ar tiem saistītās sociālās stigmas, cietušo un liecinieku kauna un pazemojuma, noziegumu privātuma dēļ un arī tādēļ, ka pastāv iespēja, ka kriminālprocesā var notikt cietušā atkārtota viktimizācija un traumatiski pārdzīvojumi. Līdzšinējās lietas rāda, ka ir vajadzīgi prasmīgi izmeklētāji un prokurori, kas ir saņēmuši pietiekamu apmācību un kam ir zināšanas, lai uzdotu piemērotus un sensitīvus jautājumus, lai noteiktu, ka ir pastrādāti dzimumnoziegumi, un lai ietvertu visus seksuālas vardarbības apstākļus, kas nepieciešami, lai noteiktu, vai tiem piemīt genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu elementi.³³

b. *Nestabili apstākļi, likuma varas trūkums laikā pēc noziegumu pastrādāšanas*

Nozīmīgākos starptautiskos noziegumus var pastrādāt bruņota konflikta laikā, tiesiskuma un kārtības sabrukuma rezultātā, apspiežot civiliedzīvotājus, saistībā ar vardarbīgu diskrimināciju vai vajāšanu, vai politisku apspiešanu un citiem scenārijiem.

³² Starptautiskās Krimināltiesas prokuratūras Stratēģiskais plāns 2012.–2015. gadam, 3. punkts.

³³ Skatīt arī Eiropas kontaktpunktu tīkla genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu izmeklēšanai un kriminālvajāšanai 16. sanāksmes secinājumus, 2014. gada 21. un 22. maijs, Hāga, 5.–8. secinājums.

Šādi apstākļi rada šķēršļus izmeklēšanai, un tie var turpināties pat pēc konflikta vai krīzes beigām.

- Valdība nespēj vai nevēlas sadarboties

Šādos apstākļos valsts, kuras teritorijā noziegumi ir pastrādāti, var nesadarboties ar izmeklēšanu, it īpaši, ja izmeklēšana attiecas uz valsts amatpersonām. Šādas amatpersonas var radīt politiskus vai juridiskus šķēršļus, kas traucē izmeklēšanai. Piemēram, valsts tiesību akti var nepieļaut šādu izmeklēšanu, valdības amatpersonas var manipulēt ar tiesību aktiem vai izmeklētājiem var noteikt ceļošanas ierobežojumus. Gadījumos, ja valdība sadarbojas, izmeklēšanu var traucēt citi apstākļi. Piemēram, valstī var nebūt pienācīgi un efektīvi funkcionējošu sabiedrisku struktūru vai resoru un tādējādi tā nespēj nodrošināt pienācīgus kanālus sadarbībai un attiecīgai savstarpējai tiesiskajai palīdzībai starp valstīm.

- Drošības apsvērumi

Valstīs, kurās notiek izmeklēšana, var turpināties bruņots konflikts vai, pat ja bruņots konflikts nenotiek, dažu reģionu sasniegšana pierādījumu vākšanai var būt ārkārtīgi apgrūtināta vai bīstama tāpēc, ka konflikts postoši ietekmējis valsts infrastruktūru, vai vienkārši tāpēc, ka valsts iestādes nespēj kontrolēt atsevišķas savas teritorijas daļas. Dažās vietās var būt saglabājušās neizsprāgušas bumbas, mīnas vai cita veida munīcija. Lai garantētu drošību personām, kas saistītas ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu, iespējamo vainīgo kriminālvajāšanu un tiesāšanu (izmeklētājiem, prokuroriem, advokātiem, tiesnešiem, lieciniekiem, cietušajiem, tulkiem un vainīgajiem), vajadzīga iepriekšēja sagatavošanās un līdzekļi. Lai šo risku samazinātu līdz minimumam, būtiski pasākumi ir visaptveroša izmeklēšanas plānošana un drošības apdraudējumu izvērtēšana, lai noteiktu drošības apsvērumus izmeklēšanas veikšanai.

- Liecinieku un cietušo identificēšana

Konflikta laikā iedzīvotāju reģistri bieži vien tiek iznīcināti, pazaudēti, sastādīti neatbilstoši prasībām vai tādu vispār nav. Turklāt daudzi liecinieki un cietušie, un bieži vien arī paši vainīgie, bēg no reģiona nestabilās drošības situācijas dēļ vai tāpēc, ka baidās no sekām. Šīs situācijas rada nozīmīgus šķēršļus liecinieku un cietušo identificēšanai un uzmeklēšanai, sakaru uzturēšanai ar viņiem, saikņu noskaidrošanai starp viņiem un viņu saistības noteikšanai ar konkrētām noziegumu epizodēm. Dažu valstu iestādes ir mēģinājušas mudināt šos cietušos un lieciniekus, kuri ieceļo to teritorijā, imigrācijas procesā ziņot par pieredzētajiem noziegumiem.³⁴

³⁴ Piemēram, Vācijas imigrācijas dienestu pārstāvji patvēruma meklētājiem no Sīrijas lūdz aizpildīt veidlapu, kurā jāatbild uz jautājumu, vai viņi nav bijuši liecinieki kara noziegumiem, un, ja ir, tad lūdz sniegt precīzākas ziņas. Skatīt Human Rights Watch "The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands" ("Justīcijas garā roka. Atziņas no specializētajām kara noziegumu vienībām Francijā, Vācijā un Nīderlandē"), 2014. gada septembris, 10. lpp., http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.

Lai nodrošinātu to, ka nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšana tiek veikta vispusīgi, ņemot vērā visu skarto pušu liecības un visus pieejamos pierādījumus, svarīga ir sadarbība starp iesaistīto valstu iestādēm, jo īpaši starp dalībvalstu imigrācijas, tiesībsardzības un prokuratūras iestādēm, kas palīdzētu identificēt atbilstīgos lieciniekus.

- Cietušajiem un lieciniekiem sniegtais atbalsts un aizsardzība

Izmeklēšanas un prokuratūras iestādēm bieži ir jārisina īpaši jautājumi saistībā ar cietušajiem un lieciniekiem, un tām būtu jāvadās pēc principa – *"nekaitēt"*. Cietušie vai liecinieki var baidīties par sekām, kas iespējamās, ja viņi liecinās pret iespējamajiem vainīgajiem.³⁵ Aizdomās turētie, kuriem ir būtiska ietekme konflikta reģionos, var izdarīt spiedienu pret personām, kuras varētu liecināt pret viņiem. Turklāt būtu jāparūpējas par to, lai nodrošinātu, ka cietušie un liecinieki saņem pienācīgu psiholoģisku atbalstu, kas viņus aizsargātu pret atkārtotu viktimizāciju. Papildu problēmas var rasties, meklējot ekspertu liecības, uz kurām varētu paļauties, un uzticamu un drošu liecinieku identificēšanā un meklēšanā.

Organizatorisku un citu iemeslu dēļ reizēm liecības tiek sniegtas ar videokonferences palīdzību, tādējādi zūd visas tās priekšrocības, ko sniedz tieša liecība. Turklāt dažu sabiedrības grupu rakstura vai nenovēršamas atpazīstamības dēļ notikumu vietā bieži vien ir grūti saglabāt izmeklēšanas konfidencialitāti. Minētās problēmas saasinās tajos gadījumos, kad cietušie, liecinieki un/vai viņu ģimenes dzīvo ārpus dalībvalstīm. Problēmas aizsardzības nodrošināšanā šādos apstākļos prasa vispusīgu riska novērtējumu jau no paša izmeklēšanas sākuma.

Papildus atbalsta un aizsardzības nodrošināšanai cietušajiem un lieciniekiem valstu iestādēm ir arī citi pienākumi, piemēram, jānodrošina cietušajiem iespēja piedalīties procesā un jānodrošina piekļuve citām tiesībām, piemēram, juridiskajai pārstāvībai, aizsardzībai un atbalstam, kā arī reparācijām.³⁶ Tomēr šāda atbalsta sniegšana var būt problemātiska, īpaši attiecībā pret cietušajiem, kuri dzīvo ārzemēs. Lai sniegtu adekvātu atbalstu, iestādēm jau no paša lietas izskatīšanas sākuma var būt jāīsteno komunikācijas stratēģija un jāveic informēšanas pasākumi saistībā ar notiekošo izmeklēšanu un tiesas procesiem, lai informētu cietušos par tiesvedību un viņu tiesībām un lai mudinātu viņus pieteikties.

³⁵ Piemēram, Mpambara lietā kāds liecinieks sazinājās ar Nīderlandes iestādēm un atzina, ka baidās, kopš viņam mēģināja tuvināties aizdomās turētā radnieki. Skatīt Human Rights Watch *"The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands"* ("Justīcijas garā roka. Atziņas no specializētajām kara noziegumu vienībām Francijā, Vācijā un Nīderlandē"), 2014. gada septembris, 49.–50. lpp., http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.

³⁶ Skatīt Direktīvu 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus, un Eiropas Komisijas pamatnostādņu dokumentu par Direktīvas 2012/29/ES transponēšanu un īstenošanu (2013. gada decembris).

- Laika ietekme

Izmeklēšanu un kriminālvajāšanu to būtības dēļ veic pēc notikumu norises, taču genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu gadījumā izmeklēšana un kriminālvajāšana var notikt vairākus gadus vai pat vairākas desmitgades pēc notikumu norises. Nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem parasti nav noilguma. Tādēļ tiesvedība var turpināties, kamēr vien vainīgie ir dzīvi. Tomēr, jo vairāk laika aizrit kopš nozieguma veikšanas līdz izmeklēšanai, jo vairāk pieaug grūtības savākt ticamus pierādījumus. Piemēram, tiesas pierādījumi var pazust vai tikt sabojāti, arhīvus var iznīcināt, un liecinieku atmiņās var ieviesties kļūdas.

c. Informācijas būtība

- Informācijas apjoms un lietu pārvaldība

No vienas puses, izmeklētājiem trūkst "kūpoša stobra" tipa pierādījumu vairāku apstākļu dēļ, piemēram, tādēļ, ka pagājis daudz laika no akta pastrādāšanas brīža līdz tā izmeklēšanai, ir vairāki vainīgie, trūkst rakstisku pierādījumu, piemēram, pavēles, kas saistītu noziedznieku ar nozieguma pastrādāšanas vietu. No otras puses, izmeklētāji var sastapties ar grūti apstrādājamu daudzumu potenciāli noderīgas informācijas, kas varētu būt vērtīga izmeklēšanai. Šādai lielu informācijas apjomu konsolidācijai un apstrādei vajadzīgi prasmiģi profesionāļi, tulkotāji un izmeklētāji, kā arī administratīvi un citādi līdzekļi. Izmeklētāji saskaras arī ar vairākiem informācijas avotiem, kurus varētu izmantot par pierādījumiem. Minētie informācijas avoti varētu būt šādi: 1) publiski, piemēram, starpvaldību organizāciju, NVO un citu starptautisku organizāciju ziņojumi plašsaziņas līdzekļos, internetā (piem., *YouTube*, *Facebook*); 2) ierobežoti, piemēram, no dažādiem valstu vai starptautiskiem izlūkdienestiem; vai 3) starptautiski vai valstu dokumenti, kuriem ir ierobežota piekļuve, piemēram, policijas izmeklētāju vai imigrācijas dienestu dokumenti. Kaut arī potenciālām liecībām tiesvedībai kā avots varētu noderēt gan publiski pieejama, gan ierobežota informācija, šīs informācijas apjoms, kā arī tās apstrāde un pārskatīšana rada problēmas izmeklētājiem un prokuroriem.

- Mutisks un rakstisks tulkojums

Neitrālu, pieejamu un uzticamu tulku atrašana konflikta reģionā var izrādīties problemātiska. Dažos gadījumos valoda, kurā runā vietējie iedzīvotāji vai iesaistītās puses, var izrādīties ļoti reta vai tāda, kurā runā tikai viena konfliktā iesaistītā grupa.³⁷ Turklāt, ņemot vērā šādu lietu faktisko sarežģītību, var būt arī tā, ka lielu apjomu potenciāli atbilstīgas dokumentācijas ir jāpārtulko.

³⁷ *Piemēram*, saistībā ar Eritrejas un Etiopijas karu Pastāvīgajai šķīrējtiesai bija darišana ar paziņojumiem, kas tika sniegti ar četrkārša tulkojuma starpniecību. *Skatīt "Litigating War: Mass Civil Injury and the Eritrea-Ethiopia Claims Commission"* ("Tiesvedība saistībā ar karu. Masveida pārkāpumi pret civiliedzīvotājiem un Eritrejas un Etiopijas pretenziju izskatīšanas komisija"), *Sean D. Murphy, Won Kidane, Thomas R. Snider*, 86. lpp.

- Liecinieku sniegto liecību nozīme

Tā kā nozīmīgāko starptautisko noziegumu vaininieki parasti neatstāj aiz sevis dokumentētu informāciju vai pierakstus, liecinieku sniegtas liecības ir būtisks elements sekmīgai lietai pret vainīgo. Tomēr šādos gadījumos izmeklētājiem bieži ir darīšana ar tādiem jautājumiem kā liecinieku traumatiski pārdzīvojumi, liecinieku ietekmēšana vai atkārtota viktimizācija un liecinieku uzticamība. Lielas problēmas var izraisīt arī liecinieku pagurums, it īpaši, ja liecinieki iepriekš ir vairākkārt atkārtoti snieguši savas liecības dažādām iesaistītajām personām (humānās palīdzības darbiniekiem, NVO, plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem, starptautiskiem izmeklētājiem, utt.). Turklāt var notikt, ka liecinieki cieš no atmiņas zuduma vai apjukuma, jo pēc tik ilga laika atmiņas kļūst vājākas.³⁸ Ņemot vērā sarežģītību, kas raksturīga liecinieku un cietušo liecībām šādās lietās, nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklētājiem ir jāsaņem nepieciešamā apmācība, lai viņi spētu efektīvi veikt intervijas un nopratināšanas. Turklāt izmeklētājiem ir jāņem vērā arī vajadzība izpētīt citus pierādījumu veidus, piemēram, dokumentārus vai tiesu medicīnas pierādījumus.

d. Organizatoriskas problēmas

- Potenciālu izmeklēšanu skaits un prioritāšu noteikšana

Dalībvalstu kriminālizmeklēšanas sistēmām bieži vien ir darīšana ar ievērojamu skaitu aizdomās turēto par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem. Nepietiekams skaits apmācītu darbinieku, nepietiekami līdzekļi vai ierobežotas administratīvās spējas varētu kavēt vairāku paralēli veiktu izmeklēšanu efektivitāti. Tādēļ kompetentajām iestādēm bieži vien ir jānosaka prioritātes savām pastāvīgi veicamajām darbībām un jāpievēršas tiesvedības uzsākšanai pret tādiem aizdomās turētajiem, pret kuriem var ierosināt pārliecinošu lietu. Šāda prioritāšu noteikšana var balstīties uz vairākiem apstākļiem, piemēram, pieejamajiem līdzekļiem un pierādījumu un attiecīgas informācijas apjomu.

- Darba vide

Izmeklēšana bieži vien notiek nepazīstamā ģeogrāfiskā vidē; šis apstāklis var radīt dažādus organizatoriskus šķēršļus. Lai pienācīgi sagatavotos braucienam, lai izmeklētu nozīmīgākos starptautiskos noziegumus trešā valstī, izmeklētājam vajadzīgas iepriekšējas zināšanas par klimatu, laika apstākļiem, ceļu infrastruktūru un citām piekļuves problēmām, ar kādām varētu iznākt sastapties, un vajadzīga izpratne par to, kā minētie apstākļi var ietekmēt savāktos pierādījumus. Lai veiktu izmeklēšanu nepazīstamās vietās, var būt vajadzīga intensīva gatavošanās, piemēram, vakcinācija pret slimībām, specializētas elektroiekārtas un cits speciālais aprīkojums.

³⁸ *Piemēram*, Argentīna un Gvatemala tikai nesen sāka izmeklēt masveida zvērības, kas pastrādātas to teritorijā, neraugoties uz faktu, ka zvērības tika pastrādātas 20. gadsimta 80. gados. Baltijas valstis izmeklē noziegumus, kas pastrādāti 20. gadsimta 50. gados, Padomju okupācijas sākumposmā. Gan Starptautiskais Kara noziegumu tribunāls bijušajai Dienvidslāvijai, gan valsts līmeņa tiesas turpina izmeklēšanu un kriminālvajāšanu par noziegumiem, kas pastrādāti bijušajā Dienvidslāvijā 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Līdzīgā kārtā joprojām turpinās izmeklēšana un tiesas procesi saistībā ar noziegumiem, kas pastrādāti 1994. gadā Ruandas genocīda laikā.

- Speciālās zināšanas

Par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem aizdomās turēto personu tiesāšanai vienmēr vajadzīga plaša izpratne ne vien par piemērojamo tiesisko regulējumu, bet arī par papildu zināšanu jomām. Parasti gan apsūdzības, gan aizstāvības komandas izmanto ekspertu liecības, kas liecina par attiecīgā konflikta specifiku. Gan izmeklētājiem, gan prokuroriem, gan tiesnešiem jāorientējas citās attiecīgās jomās, piemēram, militārajā organizācijā un struktūrās, dažādos ieroču, mīnu vai munīciju veidos, ballistikā un tiesu medicīnā, kā arī ģeopolitiskajos un sociāli kulturālajos aspektos, kas ietekmē vardarbīgu konfliktu attīstību. Turklāt kompetentajām iestādēm būtu vajadzīga piekļuve speciālistu zināšanām policijas, drošības, politikas un vēstures jomās saistībā ar valsti, kurā noziegums ir pastrādāts.

- Sabiedrība

Vietējie iedzīvotāji konflikta reģionā, kur pastrādāti noziegumi, bieži vien pārstāv atšķirīgu vai nepazīstamu kultūru, vērtību sistēmu vai izturēšanās veidu. Turklāt nozīmīgākos starptautiskos noziegumus bieži vien pastrādā personas vai tie tiek pastrādāti pret personām, kas pieder dažādām grupām ar pilnīgi pretējiem politiskiem vai ekonomiskiem uzskatiem un dažādām kulturālām, etniskām un vēsturiskām īpatnībām. Gan izmeklētājiem, gan prokuroriem un tiesnešiem vajadzīga patiesa izpratne par šādiem sabiedriskiem faktoriem, lai nodrošinātu šādu lietu drošu un pienācīgu risināšanu.

- Instrumentu trūkums tiesu iestāžu sadarbībai

Izmeklētāji un prokurori bieži sastopas ar juridisko instrumentu trūkumu un attiecīga juridiskā pamata neesamību savstarpējai tiesiskajai palīdzībai un izdošanai attiecībā uz trešām valstīm. Šādos apstākļos valstu kompetentajām iestādēm labākajā gadījumā jāpaļaujas uz *ad hoc* sadarbības nolīgumiem (kas lielā mērā atkarīgi no ārvalstu politiskās gribas un prasa nozīmīgus laika un līdzekļu ieguldījumus) vai sliktākajā gadījumā tās vispār nespēj sadarboties.

1.3.2 Juridiskā sarežģītība

- Konteksta elementi

Papildus nozīmīgāko starptautisko noziegumu objektīvo (*actus reus*) un subjektīvo (*mens rea*) elementu noteikšanai ir svarīgi arī sniegt pierādījumus par īpašiem konteksta elementiem.³⁹ Piemēram, lai pierādītu, ka ir notikuši noziegumi pret cilvēci, jāsniedz pierādījumi, ka noziegumi bija daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma civiliedzīvotājiem, savukārt attiecībā uz kara noziegumiem jāsniedz pierādījumi, ka noziegumi tika pastrādāti saistībā ar starptautisku vai iekšzemes bruņotu konfliktu.

- Efektīva īstenošana

Saskaņā ar Romas Statūtos iekļauto papildināmības principu primārā jurisdikcija, kam jāizmeklē un jāveic kriminālvajāšana pret aizdomās turētajiem par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem, ir piešķirta iesaistītajām valstīm. Kā jau minēts, šis visu valstu pienākums saukt pie atbildības nozīmīgāko starptautisko noziegumu veicējus izriet no starptautisku pienākumu kopuma, kas ir daudz plašāks nekā Romas Statūtos iekļautie pienākumi. Tomēr, lai panāktu papildināmības sistēmas pienācīgu darbību, nepieciešams pienācīgi veikt pienākumus saskaņā ar Romas Statūtiem, lai dotu iespēju valsts iestādēm īstenot tiesvedību saskaņā ar iedibinātām starptautisko krimināltiesību normām. Praksē papildināmība nozīmē, ka iesaistītajām valstīm ir ne vien savos valsts tiesību aktos jāatzīst par noziegumiem Romas Statūtos iekļautie noziegumi, bet arī jānodrošina, ka tās adekvāti piemēro tādus jēdzienus kā "komandieru un augstākstāvošo vadītāju atbildība", un jānodrošina attiecīgo noteikumu par jurisdikciju, sodiem, imunitāti no jurisdikcijas un noilgumu atbilstība starptautiskajām tiesībām. Tas, kā valstīs īsteno starptautisko tiesību normas, reizēm izrādās nepietiekami starptautisko pienākumu izpildei, kavē visu valsts pienākumu izpildi attiecībā uz sadarbību krimināllietās vai izmeklēšanā un kriminālvajāšanā.

- Starptautiska imunitāte

Dažas amatpersonas, piemēram, valstu vai to valdību vadītāji, ārlietu ministri, akreditēti diplomāti, starptautisku organizāciju⁴⁰ darbinieki un starptautisku misiju dalībnieki īpašos apstākļos⁴¹ var būt imūni pret kriminālo jurisdikciju.

³⁹ Skatīt saistībā ar noziegumiem, kas uzskaitīti Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtos, Starptautiskās Krimināltiesas *Elements of Crimes* ("Noziegumu elementi"), ICC-ASP/1/3, 108, U.N. Dok. PCNICC/2000/1/Add.2 (2000).

⁴⁰ Skatīt Konvenciju par Apvienoto Nāciju Organizācijas privilēģijām un neaizskaramību, 1 U.N.T.S. 15, 1946. gada 13. februāris, V–VII pants.

⁴¹ Skatīt lietu par apcietināšanas orderi (2000. gada 11. aprīlis) (Kongo Demokrātiskā Republika/Belģija), 2002 I.C.J. Tomēr šī imunitāte zaudē spēku, tiklīdz attiecīgā persona vairs nepilda minētos pienākumus. Skatīt arī Šveices Federālās krimināltiesas 2012. gada 25. jūlija lēmumu, <http://www.trial-ch.org/en/activities/litigation/trials-cases-in-switzerland/khaled-nezzar-algeria-2011.html>. Skatīt arī Konvenciju par Apvienoto Nāciju Organizācijas privilēģijām un neaizskaramību, 1 U.N.T.S. 15, 1946. gada 13. februāris, V–VII pants.

Gadījumos, kad pastāv pretrunas starp imunitāti un individuālu kriminālatbildību, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesiskās palīdzības iestādēm jāizpilda savs pienākums un jānodrošina, ka starptautiskās imunitātes noteikumi tiek piemēroti pienācīgi, tādējādi nodrošinot, ka personas, kurām ir piešķirta imunitāte pret valsts kriminālo jurisdikciju, netiek nelikumīgi apcietinātas vai aizturētas, un pretēji – imunitāte netiek ļaunprātīgi izmantota, lai nepamatoti aizsargātu personas, kuras ir kriminālatbildīgas par vissmagāko noziegumu pastrādāšanu.⁴²

Genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu pastrādāšanu nevar atzīt par daļu no jebkādiem oficiālajiem pienākumiem. Ja nav skaidrības valstu līmenī un līdzīgās situācijās tiek pieņemti dažādi lēmumi, jautājums par starptautiskajiem imunitātes noteikumiem rada neskaidrības un tiesiskās paredzamības trūkumu. Imunitātes statuss dažām amatpersonām attiecībā uz genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem joprojām nav īpaši labi definēts.

- Saistības ar iespējamo vainīgo noteikšana

Saistības pierādīšana starp iespējamo vainīgo un nozieguma konkrētajām epizodēm ir svarīgs solis, lai noteiktu to personu individuālo kriminālo atbildību, kuras bijušas iesaistītas nozīmīgā starptautiskā noziegumā. Papildus tiešai nozieguma veikšanai starptautiskajās krimināltiesībās ir paredzēti arī citi kriminālatbildības veidi par nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem. Tādējādi atbildība par šādiem noziegumiem var izrietēt gan no tā, ka tieši izdarītas attiecīgās darbības, gan arī no citādiem netiešas līdzdalības veidiem atkarībā no valsts krimināltiesību sistēmas tajā valstī, kas izmeklē noziegumu un veic kriminālvajāšanu saistībā ar to. Attālums starp personu, kas plānojusi tādu noziegumu un pavēlējusi to veikt, un vietu, kur noziegumi faktiski paveikti, izmeklētājiem un prokuroriem rada vairākas problēmas. Vēl viens sarežģījums, ar ko sastopas tiesu sistēmas, ir *de facto* vadošs amats, kas nav oficiāli reģistrēts vai kā citādi apliecināts, jo mūsdienu kara darbībā komandķēde bieži vien tiek īstenota vienlaicīgi ar administratīvo, politisko, tiesībaizsardzības un militāro struktūru palīdzību.

- Dažādi tiesību avoti

Papildus noteikumiem, kas ietverti valstu kriminālkodeksos, izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem jāņem vērā arī citi tiesību avoti, piemēram, starptautiskie krimināllikumi, tostarp nolīgumi un paražu tiesības, starptautiskās humanitārās tiesības un cilvēktiesības, kā arī vairāki sekundārie avoti, piemēram, tiesu jurisprudence citās jurisdikcijās, starptautisko tiesu (piemēram, *ad hoc* Starptautiskā Kara noziegumu tribunāla bijušajai Dienvidslāvijai, Starptautiskā Kara noziegumu tribunāla Ruandai, Starptautiskās Tiesas, Starptautiskās Krimināltiesas) judikatūra un doktrīna. Tādējādi sekmīgai lietas sagatavošanai vajadzīgas plašas zināšanas par minētajiem avotiem un to piemērošanu starptautiskam vai iekšējam bruņotam konfliktam, un izmeklēšanas un kriminālvajāšanas iestādēm valsts līmenī vajadzīgs ļoti augsts speciālo zināšanu līmenis.

⁴² 2013. gada 17. un 18. aprīlī Tīkls savā 14. sanāksmē apsprieda jautājumu par starptautiskajiem noteikumiem attiecībā uz starptautisko imunitāti un valstu praksi.

OTRĀ NODAĻA. SAISTĪBAS APKAROT NESODĀMĪBU EIROPAS SAVIENĪBĀ UN TĀS DALĪBVALSTĪS

2.1 Eiropas Savienības līmenī

ES ir veidota, balstoties uz brīvības, demokrātijas, cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanas un tiesiskuma principiem, tostarp uz nepieciešamību izbeigt nesodāmības gaisotni un veikt izmeklēšanu un kriminālvajāšanu pret personām, kas atbildīgas par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem.

ES ir apliecinājusi stingru atbalstu ārējām darbībām šajā jomā, jo īpaši sadarbībā ar Starptautisko Krimināltiesu ⁴³, ar Eiropas Savienības politiku cilvēktiesību jomā ⁴⁴ un ar 2013. gada dienestu kopīgo darba dokumentu par papildināmības principa veicināšanu. ⁴⁵ Tomēr šie dokumenti saistīti ar atbalstu cīņas turpināšanai pret nesodāmību starptautiskā līmenī, liekot uzsvāru uz trešām valstīm, taču mazāk vērības ir veltīts ES politikas iekšējam aspektam. ES ir apliecinājusi savu apņemību vērsties pret šiem noziegumiem Savienības iekšienē, izveidojot Tīklu 2002. gadā ⁴⁶ un Tīkla Sekretariātu 2011. gadā. ⁴⁷ Turklāt Padomes Lēmumā 2003/335/TI ir pausts aicinājums dalībvalstīm stiprināt sadarbību starp valstu vienībām un tādējādi maksimāli palielināt dažādu dalībvalstu tiesībaizsardzības iestāžu spējas efektīvi sadarboties izmeklēšanas un kriminālvajāšanas jomā attiecībā uz iespējamajiem vainīgajiem par nopietniem starptautiskiem noziegumiem. ⁴⁸ Minētā Padomes lēmuma 2. pantā ir noteikts, ka dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai informētu tiesībaizsardzības iestādes par iespējamo vainīgo klātbūtni un lai nodrošinātu informācijas apmaiņu starp valstu tiesībaizsardzības un imigrācijas iestādēm. Turklāt ES ir uzsvērusi to, cik svarīga ir sadarbība starp dalībvalstīm, ar trešām valstīm un starptautiskiem tribunāliem, un arī to, cik svarīga ir tās instrumentu un politikas pasākumu konsekvence un saskaņotība.

⁴³ Skatīt, piemēram, Padomes Lēmumu 2011/168/KĀDP (2011. gada 21. marts) par Starptautisko Krimināltiesu, OV L 76/56 (2011. gada 22. marts), un tā rīcības plānu (2011. gada 12. jūlijs) (Padomes dok. 12080/11).

⁴⁴ Skatīt, piemēram, Eiropas Komisijas un Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos kopīgo paziņojumu "*Cilvēktiesības un demokrātija – ES ārējās darbības svarīgākais elements*", COM (2011) 886, 16. lpp.; ES Stratēģisko satvaru par cilvēktiesībām un demokrātiju un ES Rīcības plānu par cilvēktiesībām un demokrātiju (2012. gada 25. jūnijs) (Padomes dok. 11855/12); Padomes Lēmumu 2012/440/KĀDP (2012. gada 25. jūlijs), ar ko ieceļ amatā Eiropas Savienības īpašo pārstāvi cilvēktiesību jautājumos, OV L 200/21 (2012. gada 27. jūlijs).

⁴⁵ SWD (2013) 26, 2013. gada 31. janvāris.

⁴⁶ Padomes Lēmums 2002/494/TI (2002. gada 13. jūnijs), OV L 167/1 (2002. gada 26. jūnijs).

⁴⁷ 25.a pants *Eurojust* lēmumā, kas grozīts ar Padomes Lēmumu 2009/426/TI (2008. gada 16. decembris), OV L 138/14 (2009. gada 4. jūnijs).

⁴⁸ Padomes Lēmums 2003/335/TI (2003. gada 8. maijs), OV L 118/12 (2003. gada 14. maijs).

Stokholmas programmā Eiropadome puda aicinājumu ES iestādēm:

turpināt atbalstīt un sekmēt Savienības un dalībvalstu darbību, kas vērsta pret nesodāmību, un cīnīties pret genocīda noziegumiem, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem; šajā sakarībā veicināt sadarbību starp dalībvalstīm, trešām valstīm un starptautiskiem tribunāliem, jo īpaši ar Starptautisko Krimināltiesu, un attīstīt apmaiņu ar tiesu informāciju un ar paraugpraksi attiecībā uz minēto noziegumu kriminālvajāšanu, izmantojot Eiropas sakaru punktu tīklu attiecībā uz personām, kas atbildīgas par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem. ⁴⁹

Turklāt Padomes Lēmuma 2011/168/KĀDP 8. pantā ir noteikts:

ES nodrošina visu tās instrumentu un politikas pasākumu saskaņotību un konsekveni visos jautājumos, kuri attiecas uz starptautiskajiem noziegumiem, kas ir Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikcijā. Būtiski ir tas, ka saskaņā ar minēto lēmumu Eiropas Savienībai jānodrošina šāda saskaņotība un konsekvence ne vien ārējās darbībās, bet arī attiecībā uz iekšpolitikas pasākumiem. ⁵⁰

Turpmāki centieni stiprināt ES politikas iekšējo aspektu cīņā pret nesodāmību nodrošinās tās ārējā aspekta uzticamību un vispusīgumu un pārejas posma tieslietu politiku.

2.1.1 Tīkla uzdevumi

Tīklu izveidoja, lai nodrošinātu ciešāku sadarbību starp valstu iestādēm, veicot izmeklēšanu un kriminālvajāšanu par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem. Tā pirmā sanāksme notika 2004. gada novembrī, kaut gan Tīkla sekretariātu izveidoja tikai 2011. gadā. Patlaban Tīkls ir vienīgā struktūra ES, kam ir pilnvaras atbalstīt dalībvalstu centienus un atvieglināt to darbību koordināciju cīņā pret nesodāmību attiecībā uz personām, kuras izdarījušas nozīmīgākos starptautiskos noziegumus, tādēļ tam ir galvenā nozīme, nodrošinot ES apņēmību apkarot nesodāmību iekšējā telpā.

Valstu iestādes Tīklā pārstāv valstu kontaktpunkti: prokurori, izmeklētāji un savstarpējas tiesiskās palīdzības amatpersonas, kuras ir iesaistītas nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanā un kriminālvajāšanā valsts līmenī. Papildus dalībvalstu iestādēm un Kanādas, Norvēģijas, Šveices un ASV iestādēm Tīkls uztur sakarus arī ar Eiropas Komisijas, *Eurojust*, Starptautiskās Krimināltiesas un *ad hoc* starptautisko kara noziegumu tribunālu, Starptautiskās Sarkanā Krusta komitejas, Interpola un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvjiem.

Sanāksmes, kas notiek divreiz gadā, dod iespēju praktiķiem apmainīties ar operatīvo informāciju, zināšanām, problēmu risināšanas paņēmieniem un praktiskiem piemēriem.

⁴⁹ OV C 115/1, 2010. gada 4. maijs, 8. lpp.

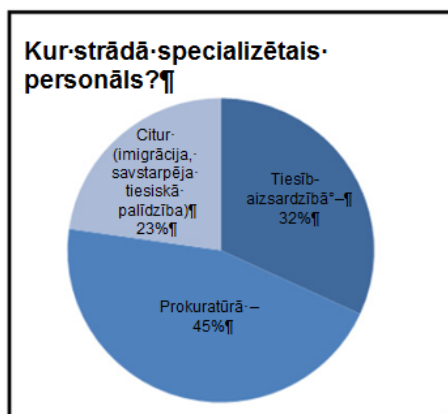
⁵⁰ Padomes Lēmuma 2011/168/KĀDP 8. pants.

Sanāksmes tiek dalītas divās sēdēs. Atklātajās sēdēs piedalās paplašinātais Tīkls ar valstu kontaktpunktiem un citiem iepriekš minētajiem pārstāvjiem. Slēgtās sēdes tiek rīkotas vienīgi valstu kontaktpunktiem un viņu kolēģiem no novērotājām valstīm, tādējādi izveidojot konfidenciālu vidi, kur apmainīties ar operatīvo informāciju par notiekošajām izmeklēšanām un izdošanas lūgumiem, kas saistīti ar nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem. Slēgtās sēdes palīdz veidot uzticību un savstarpēju sadarbību starp izmeklētājiem un prokuroriem no visām dalībvalstīm, kā arī starp praktiķiem un pārstāvjiem no citām organizācijām, kas strādā šajā jomā. Turklāt Tīkla dalībnieki izmanto publiski nepieejamu interneta vietnes daļu, tā dēvēto "ierobežoto telpu", kas kalpo kā platforma informācijas apmaiņai un piekļuvei dokumentiem, kas atbilst Tīkla pilnvarām.

Sanāksmju rezultātā Tīkls ir uzkrājis zināšanu kopumu par svarīgiem jautājumiem, kas saistīti ar tā kompetences jomu. Pēc tam Tīkls un tā sekretariāts ir sagatavojuši ekspertu dokumentus par vairākiem tematiem, piemēram, par sadarbību starp imigrācijas iestādēm, tiesībsardzības un prokuratūras dienestiem, par liecinieku atbalstu un aizsardzību un par juridisko personu kriminālatbildību. Kā platforma praktiķiem Tīkls ir paredzēts tam, lai sniegtu atbalstu valsts iestādēm, sniedzot atbildes uz praktiskiem un juridiskiem jautājumiem attiecībā uz tādu nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, pār kuriem dalībvalstīm ir krimināla jurisdikcija, neatkarīgi no tā, kur minētie noziegumi paveikti. Neraugoties uz tā ierobežotajiem līdzekļiem, Tīkls ir izveidojies par neoficiālu kontaktpunktu nesodāmības apkarošanai ES un var noderēt par paraugprakses modeli līdzīgu tīklu izveidei citos reģionos. Šajā ziņā Tīkls jau ir noderējis par paraugu Āfrikas Savienības specializētajam kriminālvajāšanas tīklam nozīmīgāko starptautisko noziegumu jomā un, saņemot pietiekamu atbalstu, nākotnē var noderēt par paraugu arī citiem reģionāliem tīkliem. Nākotnē var būt vēl svarīgāk, lai Āfrikas un ES tīkli cieši sadarbotos, apmainītos ar informāciju un risinātu jautājumus, par kuriem ir kopīgas intereses.

2.2 Dalībvalstu līmenī⁵¹

Pēdējo gadu laikā ir gūti ievērojami panākumi vainīgo saukšanā pie atbildības, pateicoties dažu valstu iniciatīvām izveidot specializētas policijas, prokuroru un savstarpējas tiesiskās palīdzības darbinieku komandas. Īpašās vienības, kas specializējas nozīmīgāko starptautisko noziegumu apkarošanā, ir izveidotas

policijas un/vai prokuratūras dienestos Beļģijā, Horvātijā, Dānijā, Francijā, Vācijā, Nīderlandē, Apvienotajā Karalistē un Zviedrijā.⁵² Specializētās vienības ir sastopamas arī Norvēģijā, Šveicē, Kanādā un ASV, kas Tīklā piedalās kā novērotājas valstis. Citās dalībvalstīs, piemēram, Somijā, Lietuvā, Polijā un Latvijā, darbā ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem ir iesaistīti specializēti darbinieki, kaut gan viņi nestrādā īpaši tam paredzētās kara noziegumu izmeklēšanas vienībās. Turklāt dažās

dalībvalstīs ir darbinieki, kuri strādā ne tikai ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem vien, tomēr viņiem ir specializētas zināšanas par šiem noziegumiem. Īpaši tam paredzēti darbinieki ar specializētām zināšanām ir ļoti vērtīgi nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanai un kriminālvajāšanai. Turpmāki uzlabojumi ir panākti, plašāk daloties ar paraugpraksi, veicot pieredzes apmaiņu un atvieglojot sadarbību Tīklā, kā rezultātā dažās dalībvalstīs notikusi sekmīga kriminālvajāšana pret daudziem genocīdā, noziegumos pret cilvēci, kara noziegumos un spīdzināšanā vainīgajiem.

⁵¹ Tīkla kontaktpunktiem tika nosūtīta veidlapa, lai apkopotu jaunākos datus gan par darbinieku skaitu, kas dažādos valsts iestāžu departamentos specializējušies starptautiskos noziegumos, gan par dalībvalstīs notiekošajām kriminālvajāšanām un izmeklēšanām. Atbildes apkopoja Tīkla sekretariāts, un tās ir sniegtas turpmāk tabulās.

⁵² Plašāku pārskatu par nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanā un kriminālvajāšanā specializēto vienību darbu skatīt dokumentā "Strategies for the effective investigation and prosecution of serious international crimes: The Practice of Specialised War Crimes Units" ("Stratēģijas nozīmīgāko starptautisko noziegumu efektīvai izmeklēšanai un kriminālvajāšanai. Specializēto kara noziegumu vienību prakse"), REDRESS un Starptautiskā cilvēktiesību federācija http://www.redress.org/downloads/publications/The_Practice_of_Specialised_War_Crimes_Units_Dec_2010.pdf.

Tikla valstis, kurās ir specializētas vai daļēji specializētas kara noziegumu vienības

Specializētās vienības un darbinieku skaits dažādos dienestos

	Specializētās kara noziegumu vienības	Tiesībaizsardzība	Kriminālvajāšana	Citi dienesti (ārlietu ministrijas, savstarpējas tiesiskās palīdzības darbinieki, imigrācijas dienesta ierēdņi)
Austrija		0	0	0
Beļģija	✓	5*	4*	4 – savstarpēja tiesiskā palīdzība
Bulgārija		0	0	0

Horvātija	✓	piekļuve informācijai ierobežota	36 + prokurora palīgi	11*
Kipra		0	0	0
Čehijas Republika		0	0	0
Dānija	✓	5*	3*	3*
Igaunija		0	0	0
Somija		2*	1*	0
Francija	✓	10	2 + 3 izmeklēšanas tiesneši	
Vācija	✓	10 + 16*	7	24*
Grieķija		0	0	0
Ungārija		0	0	0
Īrija		0	0	0
Itālija		0	0	0
Latvija		0	1	0
Lietuva		0	18*	0
Luksemburga		0	0	0
Malta		0	0	0
Nīderlande	✓	25-30	5.5	1 – savstarpēja tiesiskā palīdzība 25 imigrācijas dienesta darbinieki (1. panta F daļa)
Polija	✓ ⁵³	0	87 prokurori (+11 vēsturnieki)	0
Portugāle		0	0	0
Rumānija		0	0	0
Slovākija		0	0	0
Slovēnija		0	0	0
Spānija		0	0	0
Zviedrija	✓	8	6	0

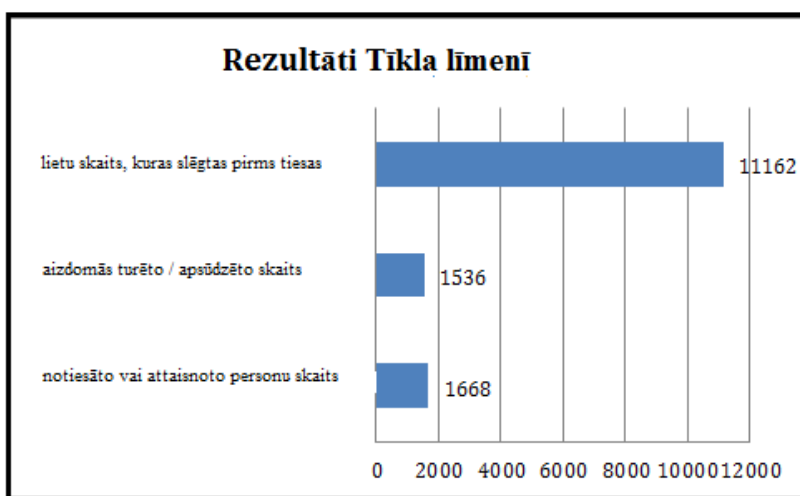
⁵³ Polijas Nacionālās piemiņas institūts – komisija noziegumu pret Polijas nāciju kriminālvajāšanai (kā prokuratūras vienība) veic izmeklēšanu saistībā ar nacistu un komunistu režīmu noziegumiem un citiem noziegumiem, kurus klasificē kā genocīdu, kara noziegumus un noziegumus pret cilvēci, kas pastrādāti pret Polijas valstspiederīgajiem laikposmā no 1939. gada septembra līdz 1990. gada jūlijam. Visus pārējos noziegumus, kurus klasificē kā genocīdu, kara noziegumus un noziegumus pret cilvēci, izmeklē Polijas Prokurora birojs.

Apvienotā Karaliste	✓	20	13	8
Norvēģija	✓	14	6	
ASV	✓	10	11	
Kanāda	✓	9*	30	50*
Šveice	✓	0	4*	0

*daļēji specializēti darbinieki – t. i., tādi, kuri iesaistīti arī citu noziegumu izmeklēšanā.

2.2.1 Dalībvalstu līmenī gūtie rezultāti un Tīkla locekļi

Dalībvalstu sasniegumi, saucot vainīgos pie atbildības, ir iespaidīgi, ņemot vērā ierobežoto uzmanību un līdzekļus, kurus šāda veida noziegumu kriminālvajāšanā iegulda iekšzemes mērogā. Tām dalībvalstīm, kuras neveic kriminālvajāšanu, pamatojoties uz teritoriālas jurisdikcijas principu, specializēto vienību sniegtās priekšrocības ir vēl izteiktākas. Šajā jomā strādājošo personu motivācija un personīgā apņēmība bieži vien ir aizstājusi pieejamos līdzekļus un prioritāti, ko piešķir šiem noziegumiem. Līdz šim dalībvalstis ir noslēgušas pavisam 1607 lietas saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem un patlaban izmeklē vēl 1339 lietas no visas pasaules.

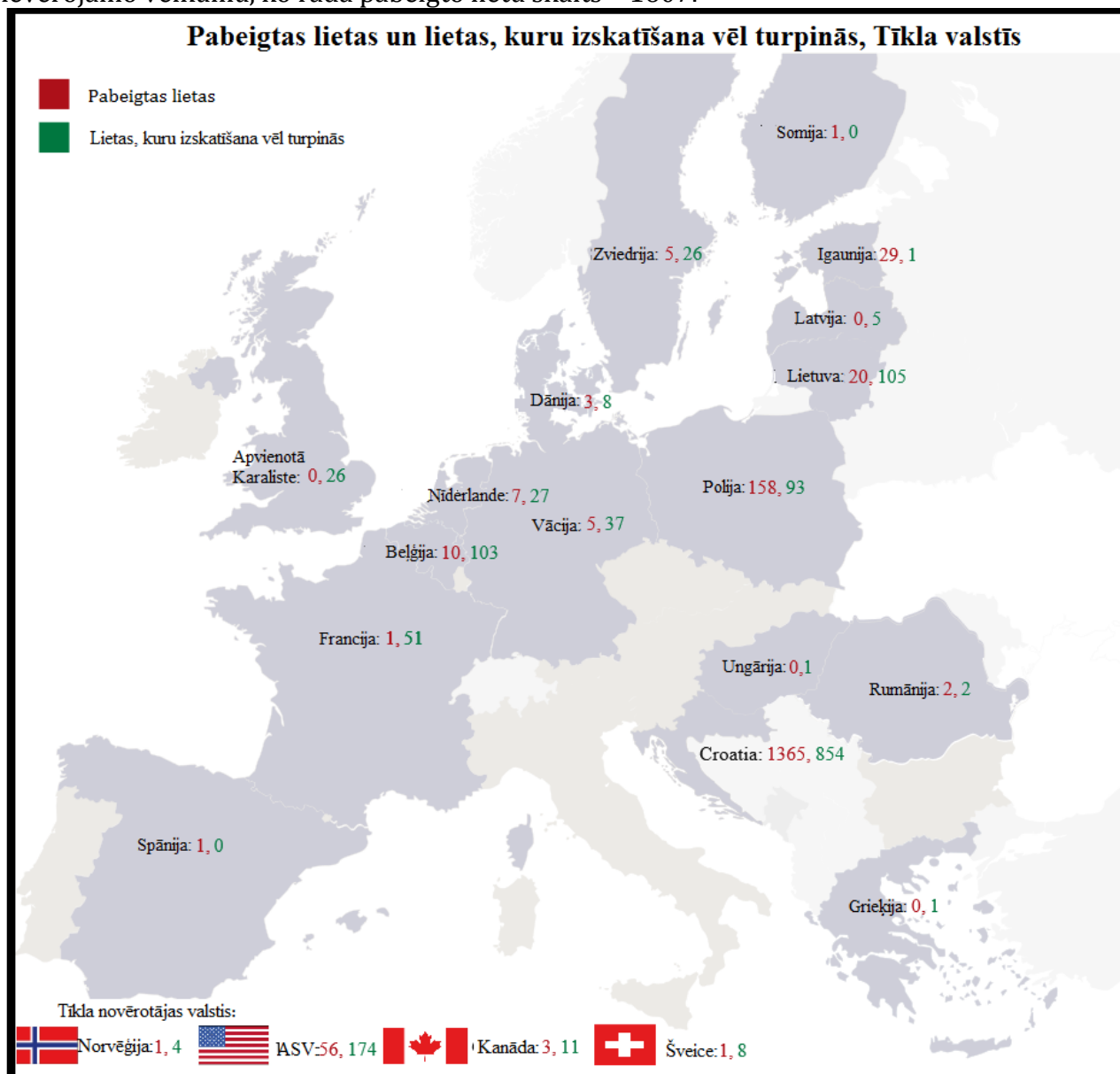

Turpmāk tabulā sniegtie skaitļi atspoguļo izmeklēšanu un kriminālvajāšanu skaitu par nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem dažādos laikposmos katrā dalībvalstī saskaņā ar pieejamajiem datiem. Vispārējais laikposms šiem datiem bija, sākot ar 2002. gadu, tomēr atšķirīgas lietu dokumentēšanas un arhivēšanas dēļ, kā arī starptautisko tiesību aktu atšķirīgas īstenošanas valsts tiesību aktos dēļ ir lietoti arī citi laikposmi. Saistībā ar izdošanas lūgumiem dalībvalstīm kopumā jāpārskata šīs lietas saskaņā ar *aut dedere aut judicare* principu un pēc tam jāapsver materiālo tiesību, procedūras un jurisdikcijas jautājumi.

Lietas ES dalībvalstīs	
Pabeigtas lietas	1607
Lietas, kuru izskatīšana vēl turpinās	1339

Relatīvi lielais tādu lietu skaits, kuras slēgtas pirms tiesas, izriet no tām problēmām, kas saistītas ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.

Lai gan šis skaits apliecina grūtības, ar kādām saskaras valstu iestādes, tas uzsver arī ievērojamo veikumu, ko rāda pabeigto lietu skaits – 1607.

Izmeklēšana un kriminālvajāšana

Valsts	Laikposms (ja cits, nevis – sākot ar 2002. gadu)	Notiesāto/attaisnoto personu skaits	Aizdomās turēto skaits, kam izvirzīta apsūdzība/kuru lietas patlaban tiek izmeklētas vai kuri tiek tiesāti	Lietu skaits, kas slēgtas pirms tiesas	Saņemtie izdošanas lūgumi
Austrija		0	0	0	0
Beļģija ⁵⁴		10	103	88	25

⁵⁴ Skaitļi attiecas uz lietām un nevis aizdomās turētajiem, jo saņemto izdošanas lūgumu skaitā nav iekļauti starptautiskās kriminālās jurisdikcijas lūgumi.

Bulgārija		0	0	0	0
Horvātija	1991. gads – 2013. gada decembris	1365	854	1265	dati nav pieejami
Kipra		0	0	0	0
Čehijas Republika		0	0	0	0
Dānija	Kopš 1995. gada	3	8	254	5
Igaunija	Kopš 1995. gada	29	1	15	0
Somija		1	0	0	1
Francija		1	51	11	dati nav pieejami
Vācija	1988–2002	4		108	dati nav pieejami
	2002–2014	1	37	13	19
Grieķija		0	1	0	0
Ungārija		0	1	3	dati nav pieejami
Īrija		0	0	0	6
Itālija		0	0	0	1
Latvija		0	5	0	0
Lietuva	Kopš 2011. gada	20	105	53	0
Luksemburga		0	0	0	0
Malta		0	0	0	0
Nīderlande		7	27	8	9
Polija	Kopš 2000. gada	158	93	9285	1
Portugāle		0	0	0	0
Rumānija	2013. gads un pēc tam	2	2	0	0
Slovākija		0	0	0	0
Slovēnija		0	0	0	0
Spānija		1	0	5	40
Zviedrija		5	26		No 3 līdz 8 lietām
Apvienotā Karaliste	2012–2014	0	26	18	6

Norvēģija		1	4	17	5
ASV ⁵⁵	2003–2013	56	174		dati nav pieejami
Kanāda		3	11	10	9
Šveice		1	8	12	5 gadā
Visas novērotājas valstis		61	197	39	19
Visa ES		1607	1339	11123	118
Viss Tīkls (ES plus novērotājas valstis)		1668	1536	11162	137

TREŠĀ NODAĻA. PASĀKUMU KOPUMS, LAI ATBALSTĪTU VALSTU LĪMENĪ VEIKTO NOZĪMĪGĀKO STARPTAUTISKO NOZIEGUMU IZMEKLĒŠANU UN KRIMINĀLVAJĀŠANU

Šajā stratēģijā paredzētie pasākumi ir iekļauti, rūpīgi izskatot pasākumus un politiku, kas jau ir spēkā vairākās dalībvalstīs. Tie sastāv no labākās pieredzes, agrāko Tīkla sanāksmju ieteikumiem, ekspertu grupas darba un plašām konsultācijām ar partneriem, Starptautisko Krimināltiesu, zinātniekiem, pilsonisko sabiedrību un citām ieinteresētajām personām. Tie nav izklāstīti prioritārā secībā. Drīzāk Tīkls norāda, ka šie pasākumi ir papildinoši, un tāpēc dalībvalstīm un ES būtu jāņem vērā visi šie pasākumi, veidojot efektīvu sistēmu nesodāmības apkarošanai.

Turklāt Tīkls uzsver, ka šajā Stratēģijā izceltie pasākumi nav izsmeļošs pasākumu saraksts, kas ES un dalībvalstīm būtu jāīsteno, lai efektīvi apkarotu nesodāmību. Juridiskie un faktiskie sarežģījumi, kas saistīti ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, liks dalībvalstīm veikt papildu pasākumus, ņemot vērā konkrēto lietu īpašos apstākļus.

⁵⁵ ASV krimināllikumi par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem stājās spēkā dažādos laikos (piemēram, likumi par spīdzināšanu stājās spēkā 1994. gadā, par kara noziegumiem – 1996. gadā, par bērnu kareivju vervēšanu – 2008. gadā utt.). Tādējādi gadījumos, ja pārkāpumi notika pirms krimināllikuma stāšanās spēkā, iestādes, lai sodītu pārkāpējus, ierosināja kriminālprocesus, izmantojot citas piemērojamas apsūdzības, piemēram, par krāpšanu un pārkāpumiem saistībā ar imigrāciju.

Tā kā šo Stratēģiju regulāri pārskatīs, šīs Stratēģijas turpmākās versijās var iekļaut arī citus pasākumus, kas šeit nav izcelti.

Pasākums Nr. 1. Specializēto vienību izveide, attīstība un darbības veicināšana

Konteksts. Īpašās vai specializētās vienības, kas nodarbojas vienīgi ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu lietām, vairākās valstīs jau ir izveidotas. Starp dalībvalstīm šādas vienības ir Nīderlandē, Dānijā, Beļģijā, Vācijā, Francijā, Zviedrijā, Apvienotajā Karalistē un Horvātijā – kriminālizmeklēšanas un/vai prokuratūras iestādēs. Uz šādu struktūru izveides vēlamību norādīja arī Padome, nosakot, ka dalībvalstīm būtu

jānodrošina, ka tiesībaizsardzības un imigrācijas iestādēm ir atbilstoši resursi un struktūra, lai sekmētu to efektīvu sadarbību un efektīvu izmeklēšanu, kā arī vajadzības gadījumā saukšanu pie atbildības par genocīdu, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem.⁵⁶

Specializētās vienības ietver amatpersonas, kas apmācītas genocīda, noziegumu pret cilvēci, kara noziegumu, spīdzināšanas un piespiedu pazušanas identificēšanas, izmeklēšanas vai kriminālvajāšanas jomā.⁵⁷ Daudzdisciplīnu pieeja iesaistītu ekspertus arī no citām jomām, piemēram, vēsturniekus, sociologus, diplomātus, antropologus, finanšu izmeklēšanas un aktīvu atgūšanas speciālistus, kā arī militāro jautājumu speciālistus. Viņiem ir specializētās zināšanas par starptautiskajiem un valstu tiesību aktiem, un viņi spēj risināt īpašas problēmas saistībā ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu. Rezultāti, kas dalībvalstīs gūti ar specializētām vienībām, pierāda, ka strukturēta sadarbība un tādu īpašu vienību izveide, kam nav nekādu papildu uzdevumu, ievērojami atviegloja par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem iespējamo vainīgo personu, kas uzturas ES teritorijā, identifikāciju, izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.⁵⁸ Specializēto struktūru izveide arī dod iespēju pakāpeniski gūt pieredzi, kā arī saglabāt šīs zināšanas, labāko pieredzi un gūtās atziņas tajā pašā vienībā. Pat tajos gadījumos, kad dalībvalstīs parasti neieplūst daudz personu no konfliktu teritorijām vai tās līdz šim nav saskārušās ar šāda veida noziegumiem, būtu jāievieš prokuroru specializācija nozīmīgāko starptautisko noziegumu jomā.

⁵⁶ Padomes Lēmums par genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu izmeklēšanu un saukšanu pie atbildības par tiem, 2003/335/TI, *Oficiālais Vēstnesis*, Īpašais izdevums 2004, 19, 06. sējums.

⁵⁷ Specializētajām vienībām bieži vien ir kompetence arī spīdzināšanas un piespiedu pazušanas jomā, jo šie noziegumi var būt noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi, bet saistībā ar tiem var veikt kriminālvajāšanu arī kā pret atsevišķiem starptautiskiem noziegumiem. Pēdējā no minētajiem gadījumiem ir lielāka iespēja, ka kriminālvajāšanai būs veiksmīgs iznākums.

⁵⁸ No 90. gadu beigām līdz 2010. gadam no 24 notiesājošiem spriedumiem par starptautiskiem noziegumiem 18 gadījumos izmeklēšanu un kriminālvajāšanu veica specializētās vienības; skatīt REDRESS un FIDH, *The Practice of Specialised War Crimes Units* ("Specializēto kara noziegumu vienību prakse"), 18. lpp. Francijā jauna, 2012. gada janvārī izveidota, policijas un prokuroru vienība ir guvusi ievērojamus panākumus, risinot iekrājušās nozīmīgāko starptautisko noziegumu lietas, dažas no kurām bija 20 gadu vecas. Pirmo divu gadu laikā tā ir panākusi vienu notiesājošu spriedumu, pabeigusi izmeklēšanu par diviem aizdomās turētajiem, kuri, sagaidāms, 2015. gadā stāsies tiesas priekšā, un uzsākusi izmeklēšanu desmit jaunās lietās. Skatīt Delphine Carlens un Nicolas le Coz rakstus REDRESS, *EU Update on International Crimes* ("ES jaunākā informācija par starptautiskiem noziegumiem"), 2013. gada jūlijs, <http://www.redress.org/downloads/publications/2013-June-Legal-update.pdf>, un 2014. gada jūlijs, <http://www.redress.org/downloads/1407euupdate.pdf>.

Ierosinātie pasākumi. Būtu jāveic vairāki konkrēti pasākumi valstu līmenī un zināmā mērā ES līmenī, lai dotu iespēju dalībvalstīm izveidot vai turpināt attīstīt specializētās vienības.

a) Dalībvalstīm būtu jāizveido specializētās vienības un/vai jānodrošina darbinieku specializācija visos līmeņos.

- ❖ Specializētās vienības visos līmeņos (tiesībaizsardzības, prokuratūras un citi dienesti, piemēram, imigrācijas, savstarpējas tiesiskās palīdzības iestādes un Ārlietu ministrija) var būt noderīgas, nodrošinot specializāciju, speciālās zināšanas, sadarbību un informācijas apmaiņu valsts līmenī. Dalībvalstis, kur vēl nav specializēto vienību, var gūt iedvesmu un norādījumus no citām dalībvalstīm, kur tādas vienības jau ir izveidotas. Turklāt dalībvalstīm būtu jānodrošina, lai vienības būtu adekvāti apgādātas ar līdzekļiem un darbiniekiem un lai darbinieki saņemtu regulāru un adekvātu apmācību.

b) Valsts darba grupas nesodāmības jautājumos izveide, lai nodrošinātu specializēto vienību kooperāciju un sadarbību

- ❖ Dalībvalstis var nodrošināt efektīvu un jēgpilnu sadarbību starp specializētajām vienībām imigrācijas, policijas un prokuratūras dienestos, izveidojot valsts darba grupu nesodāmības jautājumos.
- ❖ Turklāt specializēto vienību izveidi un darbību var iekļaut valsts stratēģijā nesodāmības par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem apkarošanai.

c) Tīklam būtu jāpalīdz dalībvalstīm izveidot speciālās vienības un jāveicina to darbība.

- ❖ Tīklam būtu jāpalīdz dalībvalstīm izveidot šādas vienības, sniedzot informāciju par specializētu vienību esamību un darbību citur, un jāatvieglo atbilstīga sadarbība specializēto vienību izveidē.

Pasākums Nr. 2. Droša patvēruma izskaušana, uzlabojot lietu un ar lietām saistītas informācijas identifikāciju

Konteksts. Valstu iestāžu pieredze Tīklā ir apliecinājusi tās informācijas nozīmi, ko imigrācijas iestādes sniedz izmeklēšanas/prokuratūras dienestiem. Imigrācijas dienesti ir saistīti ar vienu no punktiem, kur var iekļūt Eiropas Savienībā, un tiem ir būtiska nozīme aizdomās turēto, kuri ieceļo vai atrodas ES teritorijā, sākotnējā identificēšanā un atrašanās vietas noteikšanā. Līdzīgā kārtā imigrācijas dienesti ir ideāli piemēroti tam, lai iegūtu informāciju par nozīmīgāko starptautisko noziegumu lieciniekiem un cietušajiem.

Praktiska un/vai juridiska iespēja krimināltiesību iestādēm piekļūt konkrētām lietām un informācijai no imigrācijas iestādēm, lai identificētu iespējamus vainīgos, cietušos un potenciālos lieciniekus, lielā mērā veicina kompetento valsts izmeklēšanas un prokuratūras iestāžu darbības efektivitāti un lietderību.

Ierosinātie pasākumi. Var veikt vairākus konkrētus pasākumus valstu līmenī un zināmā mērā ES līmenī, lai izmantotu imigrācijas iestāžu potenciālu sniegt ieguldījumu nesodāmības apkarošanā, identificējot potenciālas lietas un ar tām saistītu informāciju.

a) Imigrācijas iestādēm būtu jāsaņem piemērota apmācība.

- ❖ Dalībvalstīm būtu jānodrošina, lai imigrācijas iestādes būtu pienācīgi apmācītas un iepazīstinātas ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu vispārējiem faktiskajiem un juridiskajiem sarežģījumiem saistībā ar 1. panta F daļā minētajām lietām, kā arī jāsniedz izpratne par apstākļiem, kas ir svarīgi konkrētā konflikta reģionā.
- ❖ Eiropas Patvēruma atbalsta birojs (*EASO*) ir ideāli piemērots tam, lai sniegtu šādu spēju veidošanas atbalstu valstu iestādēm sadarbībā ar Tīklu un imigrācijas iestādēm, kam ir pieredze šādos jautājumos. *EASO* būtu jānodrošina, lai atbilstīgie moduļi tiktu iekļauti tā mācību materiālos un darbībās.⁵⁹

b) Būtu jāuzlabo krimināltiesību iestāžu piekļuve imigrācijas iestāžu datiem.

- ❖ Būtu jāizvirza prasība, lai imigrācijas dienestu ierēdņi norāda konkrētus iemeslus patvēruma atteikumam, nevis tikai šādas rīcības juridisku pamatojumu. Norādītie iemesli palielina iespēju, ka attiecīgās tiesībsardzības iestādes identificēs aizdomās turētos vai lieciniekus. Ja to piemēros konsekvēnti, tas dos iespēju iestādēm salīdzināt iespējamās saiknes starp aizdomās turētajiem un lieciniekiem, izmantojot tehniskos līdzekļus valstu līmenī un ievērojot datu aizsardzības tiesību aktus.
- ❖ Imigrācijas iestādēm būtu jānodrošina iespēja meklēt atbilstīgo informāciju pēc īpašiem kritērijiem, tādējādi atvieglinot informācijas vākšanu par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem. Meklēšanas kritērijos būtu jāiekļauj datu ievadišanas datums, precīza izcelsmes vieta, indivīda profesija (ietverot, piemēram, amatu vai dienesta pakāpi armijā vai tās iestādes nosaukumu, kurā persona ir strādājusi) un konflikta reģions, no kura persona ierodas.

⁵⁹ Skatīt *EASO* vietnē 'What we do' ("Ko mēs darām"), <http://easo.europa.eu/about-us/tasks-of-easo/training-quality/>.

c) Dalībvalstīm būtu jāpieņem integrēta pieeja starp imigrācijas un tiesībsardzības iestādēm.⁶⁰

- ❖ Dalībvalstīm būtu jāievieš "integrēta pieeja" starp imigrācijas, policijas un prokuratūras iestādēm, jo šāda pieeja uzlabotu dalībvalstu iestāžu pozīcijas cīņā pret nesodāmību. Tādai pieejai būtu jānosaka par pienākumu imigrācijas dienesta ierēdņiem, sastopoties ar 1. panta F daļā minētajām lietām, informēt tiesībsardzības iestādes.⁶¹ Tīkla kontaktpunkti ir norādījuši, ka ir vajadzīgs konkrēts pienākums apmainīties ar informāciju par iespējamām aizdomām turētajiem, lai nodrošinātu automātisku informācijas plūsmu.⁶² Turklāt tādā pieejā varētu arī paredzēt informācijas plūsmu par nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos cietušajiem un potenciāliem lieciniekiem, ja attiecīgā persona tam piekrist.⁶³

d) Juridisko personu atbildība un iesaiste nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos

- ❖ Juridiskās personas var būt iesaistītas nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos, atbalstot, palīdzot, finansējot tādus noziegumus, kūdot uz tiem vai gūstot ieņēmumus no tiem.⁶⁴

⁶⁰ Tīkla 13. sanāksmes secinājumos (2012. gada 7. un 8. novembris), balstoties uz veidlapu "Izmeklēšanas un prokuratūras dienestu piekļuve imigrācijas datiem", dalībnieki atzīmēja, ka dalībvalstu starpā nepastāv kopīga pieeja attiecībā uz pienākumu ziņot tiesībsardzības un prokuratūras iestādēm par 1. panta F daļā minētajām lietām. Secinājumos ir arī uzsvērts, ka dažām dalībvalstīm ir stingra, integrēta pieeja, lai nodrošinātu, ka par 1. panta F daļā minētajām lietām tiek ziņots, savukārt Tīkls to uzskata par ieteicamo praksi, kas būtu jāizmanto kā paraugs, lai nodrošinātu ciešu sadarbību un nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos vainīgo, liecinieku un cietušo labāku identifikāciju.

⁶¹ Nīderlande, Polija un Zviedrija ir vienīgās dalībvalstis, kas ir pieņēmušas tiesību aktus, kuros imigrācijas dienestiem noteikts konkrēts pienākums ziņot par 1. panta F daļā minēto lietu esamību. Tāda prakse pastāv Beļģijā un Igaunijā. Turklāt šādi ziņošanas pienākumi pastāv Norvēģijā, Kanādā un Šveicē, kas Tīklā ir novērotājas valstis.

⁶² *Piemēram*, Nīderlandē 1. panta F daļas jautājumu specializēta vienība imigrācijas dienestā automātiski pārsūta prokuratūras birojam lietas, kas saistītas ar 1. panta F daļu. Pēc lietas izskatīšanas prokuratūras birojs lemj, vai pārsūtīt lietu tālāk Nīderlandes policijas specializētajai vienībai izmeklēšanai. Kanādā pastāv oficiāla struktūra, kur tās nodaļas, kas piedalās valsts kara noziegumu programmā (imigrācijas dienesti, policija un Tieslietu departaments), rīko regulāras sanāksmes, kurās izvērtē visus jaunus iesniegumus, kas saņemti no visām nodaļām, un, izmantojot iepriekš noteiktus kritērijus, nosaka, kurai nodaļai būtu jāuzņemas atbildība par katru konkrēto lietu. Parasti lietas, kurās ir izteikti visnopietnākie pieņēmumi, tiek piešķirtas policijas departamentiem izmeklēšanai, savukārt mazāk svarīgas tiek nosūtītas imigrācijas departamentiem. Sadarbības prakse starp imigrācijas dienestiem un tiesībsardzības/prokuratūras dienestiem Nīderlandē un Kanādā, kā arī Beļģijā un Norvēģijā pierāda, ka strukturēta sadarbība atvieglo par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem iespējamo vainīgo, kas atrodas ES teritorijā, identifikāciju un turpmāku lietas izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.

⁶³ *Piemēram*, Vācijas imigrācijas dienestu pārstāvji patvēruma meklētājiem no Sīrijas lūdz aizpildīt veidlapu, kurā jāatbild uz jautājumu, vai viņi nav bijuši liecinieki kara noziegumiem, un, ja ir, tad lūdz sniegt precīzākas ziņas. *Skatīt Human Rights Watch "The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands"* ("Justīcijas garā roka. Atziņas no specializētajām kara noziegumu vienībām Francijā, Vācijā un Nīderlandē"), 2014. gada septembris, 10. lpp., http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf. [Dānija 2008. gadā ieviesa likumu, ar ko prokuratūras iestādēm atļauj piekļūt imigrācijas lietām, kas attiecas uz to personu grupām, kas ieradušās no konfliktu reģioniem, lai identificētu iespējamās aizdomās turētos vai – notiekošu izmeklēšanu vajadzībām – lai identificētu nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos cietušos un lieciniekus.](#)

⁶⁴ Korporāciju un uzņēmēju iesaistes veidi nozīmīgāko starptautisko noziegumu veikšanā parasti izpaužas kā dabas resursu nelikumīga ekspluatācija jaunattīstības valstīs, ieņēmumus pēc tam izmantojot ieroču iegādei, kā rezultātā vēlāk notiek plaši cilvēktiesību pārkāpumi vai tiek pastrādāti nozīmīgākie starptautiskie noziegumi. Cita iespēja ir pārdot vai iznomāt īpašas iekārtas vai ražojumus (piemēram, ķīmiskus prekursorus vai novērošanas rīkus) diktatoriskiem režīmiem vai militāriem grupējumiem, kuri šos pirkumus izmanto, lai pastrādātu nozīmīgākos starptautiskos noziegumus. *Skatīt* informatīvo dokumentu "*Criminal responsibility of corporations and business persons for serious international crimes*" ("Korporāciju un uzņēmēju kriminālatbildība par smagiem starptautiskiem noziegumiem") Tīkla 15. sanāksmei (2013. gada 29. un 30. oktobris), Genocīda apkarošanas tīkla sekretariāts.

Lai nodrošinātu juridisko personu atbildību un lai novērstu nesodāmības robu šajā jomā, valstu iestādēm lietu identificēšana un iespējama izmeklēšana būtu jāuzlūko no cilvēktiesību pārkāpumu, dabas resursu nelegālas ekspluatācijas, būtībā izlaupīšanas, perspektīvas kara noziegumos vai jānodrošina kumulatīva kriminālvajāšana par citiem noziegumiem, piemēram, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un embargo noteikumu pārkāpumiem. Šī pieeja jo īpaši attiecas uz tām piecām dalībvalstīm, kuru iekšējos tiesību aktos juridisko personu kriminālatbildība nav paredzēta.⁶⁵

e) Dalībvalstīm paziņojumi par starptautiskā meklēšanā esošām personām būtu jāsalīdzina ar saviem valsts iedzīvotāju reģistriem

- ❖ Valstu iestādes parasti pārbauda starptautiskā meklēšanā izsludināto personu sarakstus, piemēram, Interpola sarkanos paziņojumus, kad ārvalstnieki vēlas ieceļot to valsts teritorijā. Piedevām dalībvalstīm vajadzētu nodrošināt, ka to valsts iestādes regulāri salīdzina Interpola sarkanos paziņojumus ar tām personām iedzīvotāju reģistros, kuras jau dzīvo vai uzturas dalībvalsts teritorijā. Ja valstu iestādes periodiski pārskatītu esošos paziņojumus vai orderus, tas nodrošinātu, ka ES nevarētu kļūt par drošu patvērumu bēgļojošiem noziedzniekiem, kuri atbildīgi par nozīmīgāko starptautisko noziegumu pastrādāšanu.

Pasākums Nr. 3. Efektīvas sadarbības sistēmas ieviešana

Konteksts. Lai Eiropas Savienībā novērstu nesodāmības robu, dalībvalstīs nepieciešams atvieglināt sadarbību attiecībā uz nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem starp imigrācijas, tiesībsardzības, prokuratūras, savstarpējas tiesiskās palīdzības, finanšu un izlūkošanas iestādēm, kā arī sadarbību ar pilsonisko sabiedrību. Būtiska ir daudzdisciplīnu pieeja un sadarbība starp vienībām, kas atbildīgas par terorismu, organizēto noziedzību, finanšu noziegumiem, embargo pārkāpumiem, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, nelikumīgu tirdzniecību ar dimantiem un citiem dabas resursiem, savvaļas dzīvnieku nelikumīgu tirdzniecību un nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem, jo noziedznieki ir vispusīgi, nevis šauras jomas speciālisti, tādēļ īpaša vērība jāpiešķir tām nelikumīgajām darbībām, kas rada ienākumus. Turklāt konsultācijas ar nevalstiskām organizācijām valsts līmenī vai Tīklā ved uz šo mērķi, apmainoties ar informāciju, zināšanām, prasmēm un speciālajām zināšanām.

Ierosinātie pasākumi. Dalībvalstīm, ES un Tīkla kontaktpunktiem būtu jāveic vairāki konkrēti pasākumi, lai nodrošinātu efektīvu sadarbību valsts līmenī.

- a) Daudzdisciplīnu pieeja, finanšu izmeklēšana, līdzekļu atgūšana un vēršanās pret starptautisku sankciju pārkāpumiem, lai atbalstītu cīņu pret nesodāmību
- ❖ Nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu vajadzētu papildināt ar finanšu izmeklēšanu un līdzekļu atgūšanu. Finanšu izmeklēšanu un līdzekļu atgūšanu vajadzētu uzlūkot kā iespēju sniegt kompensācijas cietušajiem, gūt papildu liecības, sagraut kriminālas struktūras un atturēt.

⁶⁵ Bulgārija, Vācija, Grieķija, Latvija un Zviedrija.

- ❖ Sadarbība starp vienībām, kas apkaro organizēto noziedzību, dabas resursu nelikumīgu tirdzniecību, nodarbojas ar finanšu ierobežojumu, starptautisko sankciju pārkāpumu, tirdzniecības un ceļošanas aizliegumu uzraudzību, var dot iespēju valsts iestādēm gūt informāciju, kā rezultātā vēlāk var notikt tiesa par mazāk smagiem noziegumiem, par kuriem prokuratūras iestādēm pieejamie pierādījumi nebūtu pietiekami, lai varētu notiesāt par līdzdalību nozīmīgākajos starptautiskos noziegumos, bet kas skaidri liecina par citu noziegumu veikšanu saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem (piem., rīkošanos ar noziegumā iegūtiem ieņēmumiem vai nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju).
- ❖ Visām ieinteresētajām personām būtu jāsaņem pienācīga apmācība, kurā tiktu izskaidrots, cik svarīgi ir kriminālizmeklēšanā iekļaut finanšu izmeklēšanu. Var izmantot esošos instrumentus, piemēram, Kamdenas līdzekļu atguves aģentūru tīklu (*CARIN*).

b) Informācijas apmaiņa starp vairāku dalībvalstu imigrācijas iestādēm

- ❖ Dalībvalstīm būtu jāatvieglina zināšanu, labākās pieredzes un informācijas apmaiņa starp imigrācijas iestādēm visā Eiropā, lai izmeklētu par nozīmīgākajiem starptautiskiem noziegumiem aizdomās turētos.
- ❖ Būtu jāizveido imigrācijas iestāžu, kas atbildīgas par 1. panta F daļā minētajām lietām, tīkls, līdzīgs Genocīda apkarošanas tīklam, lai palīdzētu radīt sinerģijas un sadarbību un lai nodrošinātu saskaņotu pieeju, ko piemēro par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem aizdomās turētajiem, cietušajiem un lieciniekiem.⁶⁶

c) Vairāku tādu kontaktpunktu iecelšana, kam ir pieredze un speciālās zināšanas

- ❖ Dalībvalstīm būtu jānodrošina, lai Genocīda apkarošanas tīklam ieceltie kontaktpunkti būtu ar pienācīgu pieredzi, būtu iecelti uz nozīmīgu laikposmu un pastāvīgi apmeklētu Tīkla sanāksmes.
- ❖ Turklāt dažādu kontaktpunktu iecelšana, ietverot gan prokuratūras un tiesībsardzības iestāžu, gan savstarpējas tiesiskās palīdzības iestāžu pārstāvjus, veicina arī speciālo zināšanu, pieredzes, neatrisināto jautājumu un atbilstīgas informācijas apmaiņu.

d) Kontaktpunktiem jāveido sakari ar saviem partneriem valsts līmenī

- ❖ Tīkla kontaktpunkti varētu palielināt informētību un izpratni par Genocīda apkarošanas tīklu un tā darbību, izplatot informāciju par Tīklā apspriestajiem tematiem citu tiesībsardzības, prokuratūras un imigrācijas dienestu locekļiem valsts līmenī.
- ❖ Turklāt Tīkla kontaktpunktiem ir iespēja apkopot informāciju no šiem dienestiem un nodot to atpakaļ Tīklam, piemēram, par juridiskiem jaunumiem, par jomām, kas izraisa bažas, un par operatīvām problēmām.

⁶⁶ Tāds tīkls jau pastāv starp Apvienoto Karalisti, ASV, Kanādu, Austrāliju un Jaunzēlandi.

- ❖ Tīklā kontaktpunktiem būtu jāveic koordinācija ar savu dalībvalstu ministriju amatpersonām citās ES struktūrās, jo īpaši Vispārējo jautājumu, tostarp izvērtējuma, darba grupā (*GENVAL*), Sadarbībai krimināllietās izveidoto policijas un tiesu iestāžu koordinācijas komitejā (*CATS*) un Starptautiskās Krimināltiesas apakšjomas – Starptautisko publisko tiesību jautājumu darba grupā (*COJUR-ICC*), tādējādi veicinot konsekvētu un saskaņotu pieeju nesodāmības apkarošanai valstu un reģionālā līmenī gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā.
- ❖ Tīkla kontaktpunktiem būtu arī jānodrošina informācijas apmaiņa un sadarbība ar valstu Starptautiskās Krimināltiesas koordinācijas punktiem, kurus parasti saista drīzāk ar Ārlietu ministriju, nevis policijas vai prokuratūras dienestiem un Tieslietu ministriju.

e) Dalībvalstis varētu izveidot valsts darba grupu nesodāmības jomā un veicināt tās darbību

- ❖ Dalībvalstis varētu veicināt iepriekš minēto valsts līmeņa sadarbību, izveidojot valsts darba grupas nesodāmības apkarošanai. Valsts darba grupu regulāras sanāksmes atvieglinātu divvirziena saziņu starp valsts kontaktpunktiem un līdzīgām struktūrām citās dalībvalstīs iestādēs.

f) "Sabiedrības iesaistes grupu" izveide dalībvalstīs

- ❖ Valsts iestādes var apsvērt iespēju izveidot "sabiedrības iesaistes grupas" valsts līmenī, lai nodrošinātu darbību koordināciju starp valsts iestādēm un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Tādas grupas atvieglina atklātu informācijas apmaiņu un sadarbības jautājumu apspriešanu, dod iespēju valsts iestādēm panākt ciešākus sakarus ar nevalstiskām organizācijām, kas strādā ar cietušajiem un lieciniekiem, un palīdz apzināt tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kā arī informācijas sniegšanas pasākumus kopienām par darbībām un rezultātiem.

g) Dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja izmantot kopējas izmeklēšanas grupas

- ❖ Dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja izmantot kopējas izmeklēšanas grupas, lai izmeklētu nozīmīgākos starptautiskos noziegumus un lai veiktu kriminālvajāšanu saistībā ar tiem. Kopējas izmeklēšanas grupas tiesībaizsardzības iestādēm dalībvalstīs sniedz nozīmīgu papildu vērtību, ņemot vērā *Eurojust*, Eiropola atbalstu un ES finansējumu. Kopējas izmeklēšanas grupas var palīdzēt novērst darba un izmaksu dublēšanu, ietaupīt personāla un finanšu resursus, sniegt juridisko pamatu ātrai un elastīgai informācijas apmaiņai un samazināt vajadzību vairākkārt aicināt lieciniekus un cietušos sniegt liecības.

h) Nepieciešamība pēc vispārēja sadarbības tīkla valstu starpā

- ❖ Ir nepieciešams vispārējs sadarbības tīkls valstu starpā, lai risinātu problēmas, ko izraisa apstākļi, ka valstu starpā nav tiesu iestāžu sadarbības mehānisma.
- ❖ ES iestādēm un dalībvalstīm būtu jāturpina atbalstīt iniciatīva, ko ierosināja Nīderlande, Beļģija, Slovēnija, Argentīna un Senegāla, ar kuru tiecas novērst sadarbības trūkumu krimināllietās. Atbalstu šim priekšlikumam būtu jāizvirza visos reģionālos un globālos *forumos*, lai atvieglinātu valsts iestāžu sadarbību ar trešām valstīm savstarpējas tiesiskās palīdzības un izdošanas jomā.

- i) Apmaiņa ar informāciju par cīņu pret nesodāmību valsts un ES līmenī
- ❖ Informācija par izmeklēšanas un kriminālvajāšanas rezultātiem attiecībā uz personām, kas atbildīgas par nozīmīgāko starptautisko noziegumu pastrādāšanu, būtu jādara zināma lēmumu pieņēmējiem un sabiedrībai kopumā. Valstu centienus varētu papildināt ar Tikla sekretariāta sniegtu jaunāko informāciju Eiropas līmenī.⁶⁷
 - ❖ Tādi periodiski ziņojumi par jaunāko notikumu attīstību iestādēm, kas iesaistītas lēmumu pieņemšanas un leģislatīvos procesos, nodrošina, ka problēmas, ar ko sastopas attiecīgās iestādes, kas atbildīgas par iespējamo vainīgo identificēšanu, izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, tiek ņemtas vērā, lai vajadzības gadījumā veiktu turpmākus leģislatīvus un administratīvus grozījumus.

Pasākums Nr. 4. Ar izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un savstarpēju tiesisko palīdzību saistītu tiesību aktu uzlabošana

Konteksts. Dalībvalstu spēja izmeklēt nozīmīgākos starptautiskos noziegumus un veikt kriminālvajāšanu saistībā ar tiem ir atkarīga no pienākumu vispārējas īstenošanas valsts tiesību aktos atbilstīgi starptautiskiem nolīgumiem un paražu tiesībām, kas aizliedz nozīmīgākos starptautiskos noziegumus. Līdzīgā kārtā tādu tiesību aktu esamība ir būtiski svarīga savstarpējas tiesiskās palīdzības atvieglošanai.

Ierosinātie pasākumi. Dalībvalstīm ir pieejami vairāki pasākumi, lai nodrošinātu, ka to valsts tiesību akti ir saskaņā ar to pienākumiem, ko paredz starptautiskie nolīgumi un paražu tiesības.

- a) Nodrošināt vispusīgu un atjauninātu valsts tiesību aktu esamību "nozīmīgāko starptautisko noziegumu" jomā
- ❖ Vajadzības gadījumā dalībvalstīm būtu jāizdara grozījumi esošajos tiesību aktos, lai nodrošinātu, ka to valsts tiesību akti atbilst to pienākumiem saskaņā ar starptautiskajām paražu tiesībām un nolīgumiem saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem.⁶⁸
 - ❖ Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka to attiecīgajos tiesību aktos ir sniegta nozīmīgāko starptautisko noziegumu definīcija saskaņā ar starptautiskajiem standartiem, un jāparedz ekstraterritoriāla, tostarp vispārēja jurisdikcija attiecībā uz šiem noziegumiem.
 - ❖ Dalībvalstīm būtu arī jānodrošina, ka to valsts tiesību aktos ir paredzēti tādi jēdzieni kā "komandieru un augstākstāvošo vadītāju atbildība" un ietverti atbilstīgi noteikumi par to, ka aizstāvības puses argumenti par augstākstāvošo vadītāju pavēļu izpildi un noilgumi nav spēkā.

⁶⁷ Attiecībā uz periodisku ziņošanu Eiropas Parlamentam skatīt 3. pantu Padomes Lēmumā 2002/494/TI.

⁶⁸ Skatīt iepriekš – Pirmā nodaļa, 1.2. iedaļa "Valstu pienākums izmeklēt un veikt kriminālvajāšanu".

b) Jānodrošina, ka valsts tiesību akti un prakse attiecībā uz starptautisku imunitāti nesniedz pārmērīgu aizsardzību personām

- ❖ Dalībvalstīm un valstu iestādēm jāveic savi pienākumi, lai nodrošinātu, ka imunitāte nepiešķir pārmērīgu aizsardzību personām pret saukšanu pie kriminālatbildības par nozīmīgāko starptautisko noziegumu izdarīšanu.⁶⁹
- ❖ Dalībvalstīm būtu jāizstrādā valsts norādes saskaņā ar starptautiskajiem standartiem un jāievieš skaidrība šajā tiesību jomā, kas attiecas uz atbilstīgajām ministrijām un krimināltiesību iestādēm.⁷⁰
- ❖ Tīkls varētu palīdzēt sagatavot esošās labākās pieredzes apkopojumu un definēt noteikumu par starptautisko imunitāti piemērošanas jomu. Valsts iestādes tādās norādes varētu izmantot gadījumos, ja rodas neskaidrības par to ārvalstu amatpersonu statusu, kuras tur aizdomās par nozīmīgāko starptautisko noziegumu veikšanu.

Pasākums Nr. 5. Tīkla kā ekspertīzes centra izveide un popularizēšana Eiropas Savienības un pasaules mēroga *forums*

Konteksts. Tīklam ir nozīmīga loma, lai nodrošinātu ES apņēmību apkarot nesodāmību savā iekšējā teritorijā. Tīkla turpmāka paplašināšanās un attīstība ir atkarīga no līdzekļiem, ko piešķir Tīkla sekretariātam. Papildu atbalsts dotu iespēju Tīkla sekretariātam izvērst cīņu pret nesodāmību vairākos veidos.

Ierosinātie pasākumi. Lai izveidotu Tīklu par ekspertīzes centru un popularizētu to gan ES, gan pasaules mēroga *forums*, vairākus pasākumus varētu veikt Tīkls pats, ja tiktu palielināts līdzekļu apjoms.

a) Vajadzētu pastiprināt starpvalstu informācijas apmaiņu.

- ❖ Tīkla starpvalstu informācijas apmaiņas funkcija būtu jāpaplašina, paredzot palielinātu informācijas apmaiņu, *inter alia* par piemērojamiem valsts un starptautiskiem tiesību aktiem, par atbilstīgām procedūrām, zināšanām par notiekošajām kriminālvajāšanām vai izmeklēšanām, pieejamajiem pierādījumiem vai atbilstīgiem lieciniekiem, atvieglinot valsts iestāžu centienus saukt iespējamās vainīgos pie atbildības un dodot iespēju Tīklam izveidoties par kontaktpunktu cīņai pret nesodāmību ES.

⁶⁹ 2013. gada 17. un 18. aprīlī savā 14. sanāsmē Tīkls apsprieda jautājumu par starptautiskajiem noteikumiem attiecībā uz starptautisko imunitāti un atbilstīgo valstu praksi.

⁷⁰ Nīderlandē Padomdevējai komitejai starptautisko publisko tiesību jautājumos uzdeva sagatavot ieteikumus par ārvalstu ierēdņu imunitāti attiecībā uz nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem. Norādes pieņēma Nīderlandes valdība, tādējādi dodot iespēju visām atbilstīgajām valsts iestādēm piemērot tās gadījumos, ja rodas neskaidrība par ārvalstu amatpersonu vai pārstāvju statusu. *Skatīt* <http://www.cavv-advies.nl/Publications>.

b) Būtu jāstiprina Tīkla ziņošana un sadarbība ar citām ES iestādēm un attiecīgajām iesaistītajām personām.

- ❖ Tīkla sekretariātam būtu jā sagatavo gada darbības pārskats, kurā raksturotu dalībvalstu paveikto nesodāmības apkarošanā un kuru varētu iesniegt attiecīgajām ES iestādēm, lai tās saņemtu atbilstīgu informāciju par ES notiekošo.⁷¹ Šis ziņojums palielinātu informētību par problēmām, ar ko saskaras attiecīgās valsts iestādes, un būtu stimuls, lai novērstu esošās tiesību aktu nepilnības un trūkumus.
- ❖ Tīkla sekretariātam būtu jā sagatavo ekspertu dokumenti par dažādiem jautājumiem saistībā ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, norādot uz sadarbības un savstarpējas tiesiskās palīdzības uzlabojumiem, kā arī ziņojot par juridiskiem un praktiskiem jaunumiem saistībā ar ES vai starptautiskajām tiesībām.⁷²
- ❖ Tīkla sekretariāta sadarbība ar citiem valsts, reģionāliem un starptautiskiem dalībniekiem būtu jāpaplašina. Aktīva saziņa un sadarbība ar vairākām NVO, kas atbalsta cīņu pret nesodāmību, apspriedes ar reģionālām organizācijām, cita starpā, piemēram, ar Āfrikas Savienību, Starptautiskās Krimināltiesas un *ad hoc* tribunālu pārstāvjiem, Starptautiskās Sarkanā Krusta komitejas un Interpola pārstāvjiem nodrošina vispusīgāku pieeju nesodāmības roba novēršanā.

Pasākums Nr. 6. Eiropas Savienības atjaunota apņēmība

Konteksts. Kaut gan ES ir apliecinājusi ievērojamu atbalstu cīņai pret nesodāmību, tai joprojām pastāv iespēja atkārtoti paust savu apņēmību un sniegt turpmāku palīdzību. Pēc Stokholmas programmas pieņemšanas tās politiskā apņēmība veikt šo cīņu nav atspoguļota. Jautājuma par nozīmīgāko starptautisko noziegumu vaininieku nesodāmību atjaunošana darba kārtībā ļoti palīdzētu palielināt informētību, palielināt koordinācijas spējas un sniegt atbalstu valstu iestādēm, kas veic izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.

Ierosinātie pasākumi. ES iestādes varētu veikt vairākus pasākumus, lai palielinātu atbalstu cīņai pret nesodāmību.

- ❖ Eiropas Komisijai būtu jāsniedz palīdzība cīņā pret nesodāmību, oficiāli izvērtējot, kā dalībvalstīs tiek īstenots Padomes Lēmums 2002/494/TI un Padomes Lēmums 2003/335/TI, kā paredzēts Stokholmas programmā. Tādā izvērtējumā varētu norādīt uz jomām, kur iespējami uzlabojumi, un varētu sniegt vērtīgas norādes Tīklam un tā sekretariātam.

⁷¹ Padomes Lēmuma 2002/494/TI 3. pants.

⁷² Turpmākas pārdomas un ieteikumus par Tīkla attīstību var atrast *Human Rights Watch* ziņojumā "*The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands*" ("Justīcijas garā roka. Atziņas no specializētajām kara noziegumu vienībām Francijā, Vācijā un Nīderlandē"), 2014. gada septembris, 86.–90. lpp., http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.

- ❖ *Eurojust* un Eiropola pilnvaras būtu jāpaplašina, iekļaujot tajās arī nozīmīgākos starptautiskos noziegumus, tādējādi dodot iespēju šīm organizācijām sadarboties ar Tīklu, maksimāli palielinot atbalstu valsts iestādēm.⁷³
- ❖ Eiropas Savienībai būtu jāapsver iespēja sagatavot vai nodrošināt līdzekļus tam, lai tiktu sagatavots rīcības plāns cīņai pret nesodāmību ES, kas būtu nozīmīgs instruments, ar ko veicināt sadarbību un labākās pieredzes sagatavošanu valsts un reģionālā līmenī, lai veicinātu nozīmīgāko starptautisko noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu.
- ❖ Eiropas Parlamenta Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejai (*LIBE*) sadarbībā ar Cilvēktiesību komiteju Eiropas Parlamentā reizi gadā būtu jāizskata jautājums par "Cīņu pret nesodāmību Eiropas Savienībā".
- ❖ Eiropas Komisijai būtu jāizvērtē iespējas piešķirt papildu finansējumu, lai sniegtu atbalstu valsts iestādēm specializēto vienību izveidei.
- ❖ ES būtu jānodrošina finansējuma iespējas apmācībai un spēju veidošanai, tostarp iespējas projektiem un apmācības programmām tiesībsardzības, prokuratūras, savstarpējas tiesiskās palīdzības amatpersonām un tiesnešiem Eiropas Tiesiskās apmācības tīklā (*EJTN*) vai Eiropas Policijas akadēmijā (*CEPOL*), uzsvāru liekot uz starptautiskajām humanitārajām tiesībām un starptautiskajām krimināltiesībām.

Pasākums Nr. 7. Attiecīgo valsts iestāžu spēju veidošana un informētības palielināšana

Konteksts. Daudzas dalībvalstis joprojām izjūt grūtības, jo tām trūkst ekspertu ar speciālajām zināšanām par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem. Specializētā apmācība personām, kas strādā ar nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos vainīgajiem vai cietušajiem, ir būtiska. Eiropas Tiesiskās apmācības tīkls, Eiropas Patvēruma atbalsta birojs un Eiropas Policijas akadēmija ir tādu platformu piemēri, kuras varētu izmantot, lai praktiķiem atvieglinātu zināšanu apmaiņu un apmācību cīņā pret nesodāmību dalībvalstu līmenī.⁷⁴

⁷³ Jaunajos *Eurojust* un Eiropola regulu projektos ir ierosināts nākotnē paplašināt to noziegumu loku, kuros *Eurojust* un Eiropolam ir kompetence. Sarakstā ir iekļauts arī genocīds, noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi. Atkarībā no sarunu gaitas un pēc jauno *Eurojust* un Eiropola regulu pieņemšanas, to kompetenču materiālo piemērošanas jomu paplašinātu, ietverot tajā arī nozīmīgākos starptautiskos noziegumus. Tādēļ Tīklam, *Eurojust* un Eiropolam būtu jāapvieno savas pilnvaras un savi uzdevumi, lai maksimāli palielinātu atbalstu praktiķiem, kuri izmeklē nozīmīgākos starptautiskos noziegumus un veic kriminālvajāšanu saistībā ar tiem. Šīm trim struktūrām vajadzētu spēt strādāt paralēli atbilstīgi savām pilnvarām, lai vislabāk vairotu ES iespējas apkarot nesodāmību. Priekšlikumi ir aplūkoti <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0173:FIN:LV:PDF> un <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0535:FIN:LV:PDF>.

⁷⁴ *Piemēram*, Eiropas Patvēruma atbalsta birojs ir sagatavojis divus detalizētus "izcelsmes valstu ziņojumus" par Afganistānu: "*Insurgent strategies — intimidation and targeted violence against Afghans*" ("Nemiernieku stratēģija – iebiedēšana un mērķtiecīga vardarbība pret afgāņiem"), 2012. gada decembris, http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/192143_2012_5967_EASO_Afghanistan_II.pdf, un "*Taliban Strategies – Recruitment*" ("Taliban stratēģija – vervēšana"), 2012. gada jūlijs, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/european-asylum-support-office/bz3012564enc_complet_en.pdf.

Ierosinātie pasākumi. Var veikt vairākus pasākumus, lai paplašinātu specializēto apmācību dalībvalstīs, kas savukārt palīdzēs novērst trūkumus, ko izraisa pašreizējās problēmas – apmācības un specializēta personāla trūkums dalībvalstīs.

a) Nodrošināt apmācību patvēruma, tiesu iestāžu un policijas sadarbības jomā

- ❖ Personālam, kas strādā ar nozīmīgāko starptautisko noziegumu iespējamo vaininieku identificēšanu, izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, nepieciešama specializēta apmācība, lai iegūtu zināšanas par nozieguma faktiskajiem un juridiskajiem sarežģījumiem, par apstākļiem, kādos noziegums pastrādāts, un par dažādajiem piemērojamo tiesību aktu avotiem.
- ❖ Specializētu mācību iestāžu vai programmu izveide ar uzsvaru uz kriminālvajāšanu saistībā ar nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem palīdzētu arī novērst trūkumus, ko izraisa pašreizējās problēmas – apmācības un specializēta personāla trūkums dalībvalstīs. Ir jāizstrādā īpaši pielāgotas mācību programmas arī advokātiem, cietušo juridiskajiem pārstāvjiem un tiesnešiem, kas iesaistīti nozīmīgāko starptautisko noziegumu lietās.

b) Specializēto zināšanu sniegtais atbalsts

- ❖ Valsts iestādēm būtu jāapsver iespēja lūgt palīdzību no organizācijām, kas ir īpaši sagatavotas genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu, un smagu cilvēktiesību pārkāpumu izmeklēšanai, piemēram, no Tiesvedības ātrās reaģēšanas mehānisma (*JRR*). ⁷⁵

c) Eiropas diena pret nesodāmību par nozīmīgākajiem starptautiskajiem noziegumiem

- ❖ Varētu nākt klajā ar iniciatīvu ES līmenī sarīkot īpašu pasākumu nozīmīgāko starptautisko noziegumu upuru piemiņai un lai uzlabotu informētību un veicinātu cīņu pret nesodāmību, līdzīgi Visu totalitāro un autoritāro režīmu upuru Eiropas piemiņas dienai, ES dienai pret cilvēku tirdzniecību un Pasaules starptautiskajai justīcijas dienai. Tāds pasākums palielinātu informētību par problēmām, kas saistītas ar vainīgo saukšanu pie atbildības par nozīmīgāko starptautisko noziegumu veikšanu.

Pasākums Nr. 8. Nozīmīgāko starptautisko noziegumu upuru un liecinieku tiesības, atbalsts un aizsardzība

Konteksts. Nozīmīgāko starptautisko noziegumu upuri un liecinieki izmeklēšanas un prokuratūras iestādēm rada īpašas rūpes. Drošības apsvērumi, iespēja izraisīt traumatiskus pārdzīvojumus, juridiskās pārstāvniecības nepieciešamība procesos nozīmē, ka valsts iestādēm īpaša vērība jāpievērš cietušo un liecinieku iesaistei izmeklēšanā un kriminālvajāšanā.

⁷⁵ *JRR* ir starpvaldību organizācija, kas nodrošina rezerves sarakstā iekļauto krimināltiesību profesionāļu ātru mobilizēšanu. Šie eksperti ir speciāli apmācīti izmeklēt genocīdu, noziegumus pret cilvēci, kara noziegumus un smagus cilvēktiesību pārkāpumus. Papildu informāciju skatīt <http://www.justicerapidresponse.org/>.

Ierosinātie pasākumi. Neraugoties uz saistītajām problēmām, valsts iestādēm būtu jāveic vairāki pasākumi, lai apmierinātu cietušo un liecinieku tiesības un vajadzības.

- a) Kriminālvajāšanas stratēģijās būtu jāiekļauj piemērotas informēšanas stratēģija attiecībā uz cietušajiem
- ❖ Dalībvalstīm būtu vajadzīgi skaidri noteikumi par informēšanas un saziņas pasākumiem attiecībā uz cietušajiem saistībā ar notiekošo tiesāšanos vai izmeklēšanu. Šādos centienos izmeklēšanas un kriminālvajāšanas stratēģijās būtu jāintegrē arī cietušo perspektīva un viņu tiesības.
- b) Valsts iestādēm vajadzētu nodrošināt informāciju par cietušo tiesībām un aizsardzības pasākumiem.
- ❖ Nozīmīgākajos starptautiskajos noziegumos cietušie būtu pienācīgi jāinformē par to, vai izmeklēšanu īstenojošās valsts jurisdikcijā ir paredzēta cietušo piedalīšanās šādos procesos. Līdzīgā kārtā būtu jānodrošina informācija arī par šādās lietās paredzētajiem liecinieku aizsardzības pasākumiem.
- ❖ Dalībvalstīm ir arī jānodrošina, ka tiek sniegts pienācīgs aizsardzības līmenis pret draudiem, traumatiskiem pārdzīvojumiem un atkārtotu viktimizāciju gadījumos, kad cietušais tiek iesaistīts šādā procesā kā viena no pusēm vai lai liecinātu pret saviem vajātājiem. Šādos procesos cietušajiem būtu jānodrošina pamataizsardzības līmenis, kas paredzēts Direktīvā, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus.⁷⁶

⁷⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI (OV L 315).